

EASTERN REVIEW 2024, T. 13(1)

Przemysław Żurawski vel Grajewski

 <https://orcid.org/0000-0002-3427-3141>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: przemyslaw.zurawski@uni.lodz.pl

Rumunia wobec Inicjatywy Trójmorza (2016–2023)

Streszczenie. Rumunia jest drugim co do wielkości (po Polsce) państwem Inicjatywy Trójmorza (IT). Jest też jego państwem założycielem, ale do 2017 r. była stosunkowo bierna, pomimo zgodnego poparcia głównych partii rumuńskich dla tej płaszczyzny współpracy i jej zgodności z potrzebami infrastrukturalnymi kraju. Rumunia zawsze brała pod uwagę zdanie mocarstw w wypadku IT – Niemiec i USA. RFN było inicjatywie niechętnie, ale poparcie USA dla IT, udzielone przez prezydenta Donalda Trumpa na szczycie Trójmorza w Warszawie w 2017 r., zredukowało znaczenie zastrzeżeń ze strony Niemiec i było punktem zwrotnym dla orientującej się na Waszyngton Rumunii. Odtąd stała się ona głównym obok Polski „motorem” IT. Zorganizowała dwa szczyty Trójmorza (2018 i 2023) i jest wraz z Polską współzałożycielem i drugim co do wielkości wkładu udziałowcem Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójmorza (FIIT). Utrata zainteresowania rządu polskiego współpracą w ramach IT po 13 XII 2023 r. otwiera przed Rumunią szanse na objęcie funkcji lidera całej inicjatywy.

Słowa kluczowe: Inicjatywa Trójmorza, Rumunia, infrastruktura transportowo-komunikacyjna, energetyczna i cyfryzacyjna, Fundusz Inwestycyjny Inicjatywy Trójmorza, szczyty Trójmorza w Bukareszcie w 2018 i w 2023, Via Carpatia, Rail-2-Seas, Klaus Iohannis, USA, Niemcy

© by the Author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 16.03.2025. Verified: 6.07.2025. Accepted: 14.07.2025.

Funding information: The program of the Minister of Education and Science entitled “Science for Society”, project no. Nds/543014/2022/2022, and the Three Seas Initiative Research Center at the Institute of Political Studies of the Polish Academy of Sciences. **Conflicts of interests:** None. **Ethical considerations:** The Author assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **The percentage share of the author in the preparation of the work is:** 100%. **Declaration regarding the use of GAI tools:** Not used.

Romania and the Three Seas Initiative (2016–2023)

Abstract. Romania is the second largest country (after Poland) in the Three Seas Initiative (3SI). It is also its founding member, but until 2017 it was relatively passive, despite the unanimous support of the main Romanian parties for this platform of cooperation and its compatibility with the country's infrastructure needs. Romania has always considered the opinions of the major powers in the case of 3SI – Germany and the USA. Germany was reluctant to initiate, but the US support for 3SI, publicly declared by President Donald Trump at the 2017 Three Seas Initiative summit in Warsaw, reduced the significance of German reservations and marked a turning point for Romania, which was oriented towards Washington. Since then, it has become the main “engine” of 3SI, alongside Poland. It has organised two Three Seas Initiative summits (2018 and 2023) and, together with Poland, is a co-founder and second largest shareholder in the Three Seas Initiative Investment Fund (3SIIF). The loss of interest of the Polish government in 3SI cooperation after 13 December 2023 opens up opportunities for Romania to take over as the leader of the entire initiative.

Keywords: Three Seas Initiative, Romania, transport and communication, energy and digital infrastructure, Three Seas Initiative Investment Fund, Three Seas Summits in Bucharest in 2018 and 2023, Via Carpatia, Rail-2-Seas, Klaus Iohannis, the USA, Germany

Wstęp

Niniejszy artykuł powstał na kanwie wizyty studyjnej zespołu badawczego ISP PAN pod kierunkiem prof. Agnieszki Orzelskiej-Stączek w Bukareszcie, odbytej w dniach 5–9 września 2023 r., a będącej jedną z cyklu analogicznych wizyt, składanych w stolicach pozostałych państw Inicjatywy Trójmorza (dalej: IT).

Wizyta w Bukareszcie na tle innych podobnych miała szczególnie charakter. Odbywała się bowiem w chwili, gdy w stolicy Rumunii obradował VIII szczyt Inicjatywy Trójmorza (7–8 IX 2023 r.) (szerzej patrz: Ogrodnik, 2023). Z jednej strony umożliwiło to zespołowi ISP PAN udział w charakterze publiczności w obradach samego szczytu i wysłuchanie wystąpień przedstawicieli państw współpracujących w ramach IT, aż po szczybel prezydentów włącznie, z drugiej jednak utrudniało uzyskanie rzeczywistego obrazu percepcji Inicjatywy Trójmorza przez badane środowiska rumuńskie. Sam fakt obrad w Bukareszcie VIII szczytu IT tworzył bowiem atmosferę medialną – wzmożonego zainteresowania tematyką trójmorską, zwykle nieobecną lub obecną marginalnie w debacie politycznej i w codziennej publicystyce rumuńskiej. Niszowy charakter tej problematyki poświadczali także jej rumuńscy badacze (Sebe, 2023; Sebe, 2024: 160). Siłą rzeczy Trójmorze w tygodniu, w którym przeprowadzono badania, jako „temat dnia” przebijало się do szerszej niż przeciętnie świadomości publicznej i oceniając skalę

rzeczywistego zainteresowania rozmaitych środowisk rumuńskich – tak akademickich i dziennikarskich, jak i politycznych tą inicjatywą w „normalnych czasach”, należy te nadzwyczajne okoliczności badawcze brać pod uwagę.

Obok obecności na sesjach plenarnych i przysłuchiwaniu się panelom tematycznym szczytu IT, uczestnicy wyjazdu studyjnego wzięli udział w spotkaniach i dyskusjach w: Institutul European din România (organizowanym przez dra Mihaila Sebe); Bucharest University of Economic Studies (dyskusja z zespołem pod kierunkiem prof. Octaviana-Dragomira Jora i prof. Cristiana Radu); Black Sea Trust of the German Marshall Fund (pod przewodnictwem prof. Clary Volintiru dyrektora trustu w Bukareszcie) oraz w rozmowie z prof. Cristianem Predą (Uniwersytet Bukaresztański). Informacje zebrane w trakcie tych spotkań, uzupełnione o dane będące wynikiem badań polegających na kwerendzie ogólnodostępnych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu, stanowią podstawę rozważań prezentowanych w niniejszym artykule.

Rozważania te skoncentrowane będą wokół kilku zasadniczych pytań badawczych: Jakie były motywy przystąpienia Rumunii do Trójmorza? Co zdecydowało o jej aktywizacji w tej formule współpracy po 2017 r.? Jakie cele polityczne stawiała sobie Rumunia w ramach swej aktywności w IT? Jakie były priorytetowe cele infrastrukturalne Rumunii i co decydowało o ich wyborze? Jaki wkład wniosła Rumunia w rozwój inicjatywy Trójmorza? Jak ewoluował stosunek Rumunii do tej formuły współpracy i co rozstrzygało o jego dynamizmie? Jaki jest stopień zainteresowania rumuńskiej klasy politycznej i opinii publicznej tematyką trójmorską?

Cezura początkowa poniższych rozważań wyznaczona jest przez formalny początek Inicjatywy Trójmorza, zainaugurowanej oficjalnie na szczycie IT w Dubrowniku (25–26 VIII 2016 r.) (szerzej patrz: Kowal, Orzelska-Stączek, 2019: 56–60; Zbińkowski, 2019: 112–113), końcowa zaś – schyłek roku 2023 – wynika ze zbiegu trzech okoliczności: wrześniowego szczytu IT w Bukareszcie, związanej z nim wyżej wspomnianej wizyty studyjnej zespołu PAN i wkrótce potem ze zmiany rządu w Polsce (13 XII 2023) – tzn. wydarzeniu, które wyhamowało dynamikę zaangażowania Rzeczypospolitej w tę formułę współpracy. Polska do tego momentu była głównym promotorem idei współpracy w ramach Trójmorza. Abdykacja rządu w Warszawie z tej roli¹ automatycznie czyniła z drugiego co

¹ Symbolem głębokości tej negatywnej zmiany jest fakt, że minister spraw zagranicznych RP – Radosław Sikorski – w swym exposé sejmowym z 23 kwietnia 2025 r. – wygłoszonym na kilka dni przed warszawskim szczytem IT nie wspominał ani słowem tak o samej Inicjatywie Trójmorza, jak i o nadchodzącym szczycie (największym spotkaniu na najwyższym szczeblu politycznym, mającym miejsce w Warszawie w okresie polskiej prezydencji w UE) (Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2025 r.). Rok wcześniej – w podobnym wystąpieniu, jedynie zdawkowo wzmiankował IT, wymieniając ją wśród innych formatów współpracy regionalnej z udziałem Polski (Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 r., s. 12). Por. komentarz: Inicjatywa Trójmorza w exposé ministra Radosława Sikorskiego.

do wielkości państwa IT – Rumunii, od 2017 r. silnie zaangażowanej w ten format kooperacji regionalnej, potencjalnego lidera całej inicjatywy. Zawierania wewnętrzne (kryzysowy charakter zmiany na fotelu prezydenta Rumunii (Całus, 2024; Pieńkowski 2025: 1–2 oraz zestaw artykułów z okresu kwiecień 2024–maj 2025: *Wybory prezydenckie w Rumunii*, „Euractiv”)) w roku 2024 i pierwszej połowie 2025 uniemożliwiły jej objęcie tej roli. Czy podjęcie ją ona w nadchodzących latach, pokażą dopiero przyszłe wydarzenia.

Pozycja wyjściowa Rumunii i motywy jej zaangażowania się w Inicjatywę Trójmorza

Rumunia jest jednym z państw założycieli Inicjatywy Trójmorza – formatu współpracy infrastrukturalnej pierwotnie 12, a od września 2023 r. (tzn. od VIII szczytu Trójmorza w Bukareszcie) 13 środkowoeuropejskich państw członkowskich Unii Europejskiej (Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Estonii, Grecji, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier), rozciągniętych jako grupa południkowo na osi północ-południe – między Morzem Bałtyckim, Morzem Czarnym i Morzem Śródziemnym (pierwotnie mówiono o Morzu Adriatyckim, ale od chwili przystąpienia do tej platformy Grecji oblewanej także wodami Morza Egejskiego i Morza Jońskiego objaśnienie etymologii nazwy omawianego ugrupowania uległo modyfikacji). Rzeczona współpraca w ramach IT ma trzy wymiary – energetyczny (infrastruktura przesyłu gazu i ropy naftowej oraz energii elektrycznej), transportowo-komunikacyjny (drogi kołowe i żelazne oraz śródlądowe szlaki wodne) i cyfryzacyjny – systemy cyfrowe rozmaitego rodzaju i przeznaczenia.

Położenie geograficzne Rumunii predestynowało ją do roli istotnego podmiotu w infrastrukturalnej współpracy regionalnej na wschodniej flance UE jeszcze przed powstaniem Inicjatywy Trójmorza. Od końca lat 90. na jej terytorium zrealizowano szereg projektów infrastrukturalnych o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa energetycznego nie tylko samej Rumunii, ale – przynajmniej w zamiarach – dla całego regionu. Rumunia potencjalnie stanowi wygodny korytarz tranzytowy dla szlaków przesyłu gazu ziemnego i ropy naftowej z basenu Morza Kaspijskiego przez Morze Czarne na Bałkany i dalej do Europy Zachodniej, co uwidoczniło się przy okazji takich projektów, jak gazociąg Nabucco (Sobjak, Zasztowt, 2012), ropociąg Konstanca-Triest (szerzej patrz: Kovacevic 2007: 40), AMBO – Albanian Macedonian, Bulgarian Oil Corporation (szerzej patrz: Case Study..., 2009), White Stream (szerzej patrz: Socor, 2007), INOGATE (szerzej patrz: Morawska, 2016: 76–91), TRACECA (szerzej patrz: TRACECA, 2024). W tym samym roku, w którym powstało Trójmorze (2015), Rumunia przystąpiła także do utworzonej wówczas Grupy Craiova, skupiającej także Bułgarię i Serbię,

a stawiającej sobie za cel wzmocnienie współpracy energetycznej i transportowej w regionie (Lewandowski, 2021: 6). Wejście do szerszego formatu współpracy infrastrukturalnej na wschodniej flance UE, jakim jest Inicjatywa Trójmorza, było więc naturalnym przedłużeniem wcześniejszej silnej tendencji, obecnej w polityce rumuńskiej także przed 2015 r.

Bukareszt od początku był nastawiony przychylnie do koncepcji współpracy trójmorskiej, słusznie postrzeganej jako pomysł Polski. Obok pozytywnych doświadczeń i takiejże pamięci rumuńskiej opinii publicznej w zakresie współpracy z Rzeczpospolitą, złożyło się na to także kilka innych praktycznych przyczyn. Rosyjska agresja na Ukrainę – okupacja i nielegalna inkorporacja Krymu, a potem wojna na Donbasie wzmocniły zawsze silną nieufność Rumunów wobec Rosji, a względnie niewielka odległość Krymu od wybrzeży Rumunii psychologicznie (rosyjskie bazy wojskowe na półwyspie znajdowały się już wcześniej, więc wymiar materialny zagrożenia nie zmienił się aż tak dramatycznie) silnie oddziaływała na gwałtowny wzrost poczucia zagrożenia rosyjskiego w rumuńskiej opinii publicznej. Jednocześnie promowana od 2007 r. przez Unię Europejską Synergia Czarnomorska, w ramach której Rumunia miała odgrywać istotną rolę jako największe uczestniczące w niej państwo członkowskie UE (O Synergii Czarnomorskiej szerzej patrz: Żurawski vel Grajewski, 2013: 27–30; Tsantoulis, 2009; Dziuba, 2008), po wypromowaniu przez Polskę i Szwecję koncepcji Partnerstwa Wschodniego (2008–2009) (szerzej o początkach Partnerstwa Wschodniego patrz: Żurawski vel Grajewski, 2016: 260–290), „umarła śmiercią naturalną”. Partnerstwo Wschodnie zaś, świętujące renesans na szczycie w Wilnie w 2013 r., doświadczyło wstrząsu geostrategicznego w warunkach narastającego pod hasłem przyjęcia umowy stowarzyszeniowej Ukraina–UE napięcia poprzedzającego drugi majdan w Kijowie i początku wojny rosyjsko-ukraińskiej. Synergia Czarnomorska była w tej sytuacji już „całkowicie martwa”, a wraz z nią i rumuńskie nadzieje na odgrywanie przez Bukareszt ważnej roli w ramach unijnego projektu regionalizmu czarnomorskiego (Milewski, 2017: 56). Walny udział Rumunii w konstrukcji Bukaresztańskiej Dziewiątki (B9), poświadczony samą nazwą tej grupy lobbingowej w łonie NATO (szerzej patrz: Pawłowski, 2020), był świadectwem zaktywizowania się rumuńskiej polityki w zakresie bezpieczeństwa. Osobnym motywem zaangażowania się Rumunii w IT była wola rekompensowania braku członkostwa Bukaresztu w Grupie Wyszehradzkiej, do której nie przyjęto jej w latach 1990. i którego to braku nie udało się zastąpić – jak wyżej wskazano – współpracą czarnomorską z Rumunią w roli głównej. W Bukareszcie sytuację tę odbierano jako przejaw nieuzasadnionej marginalizacji Rumunii, której ambicjom politycznym zdecydowanie nie odpowiadała rola jednego z partnerów w ramach „+2” w formacie V4+2. Miary frustracji dopełnił „upośledzony” status Rumunii w „Bukaresztańskiej Dziewiątce” (B9), w ramach której Rumunii przyznano jedynie „dostosowaną wysuniętą obecność wojskową” (*tailored forward presence*) – tzn. bez wchodzącego w skład sił NATO w Rumunii kontyngentu

jakiegokolwiek wielkiego mocarstwa, a nie jak Polsce i państwom bałtyckim (które takie kontyngenty – o wyższych walorach odstraszania Rosji – otrzymały) „wysuniętą wzmocnioną obecność wojskową” (*enhanced forward presence*) (Popescu, 2017: 39–40). O ile jednak mimo to wymiar wojskowy współpracy regionalnej zapewniany był zatem (choć w sposób ułomny) przez B9, wymiar polityczny pozostawał „osierocony” (Milewski, 2017: 57–58, 65). Podobnie kwestie gospodarczo-infrastrukturalne w wymiarze regionalnym, do czasu powstania Inicjatywy Trójomorza, z rumuńskiego punktu widzenia, także pozostawały nieobsłużone. Tymczasem dla Rumunii jest to zagadnienie niezwyklej wagi. Na plan pierwszy wybija się tu poważne zacofanie kraju w dziedzinie infrastruktury transportowo-komunikacyjnej. Rumunia w tym zakresie należy do najmniej rozwiniętych państw w Unii Europejskiej. Przykładowo dość wspomnieć, że w pierwszej połowie 2019 r. suma opóźnień pociągów wywołanych złym stanem sieci kolejowej wyniosła 1000 dni, średnia prędkość pociągów towarowych na rumuńskich liniach kolejowych to – z tego samego powodu – 15 km/h, podczas gdy w niektórych europejskich korytarzach kolejowych średnia prędkość dla tego rodzaju pociągów wynosi około 50 km/h. Rumunia ma także jedną z najkrótszych sieci autostrad w UE, wynoszącą niewiele ponad 1137 km długości². Kraj jest na dodatek podzielony geograficznie barierą Karpat oddzielającą Siedmiogród od „Starego Królestwa” i utrwalającą różnice infrastrukturalne odziedziczone jeszcze po okresie, gdy ten pierwszy należał do bardziej zaawansowanych w dziedzinie cywilizacji technicznej i bogatszych Austro-Węgier.

Nadzieje na przyspieszenie rozwoju w dziedzinie cyfrowej także towarzyszyły rumuńskiemu zaangażowaniu w Inicjatywę Trójomorza. Rumunia ma bowiem jeden z najniższych w Unii Europejskiej wskaźników innowacyjności, podobnie jedno z najniższych wydatków na badania i rozwój i niski odsetek osób zatrudnionych w branżach kreatywnych, w tym ICT (Information and Communication Technology) – zaledwie 1,9% (Albrycht, Siudak, 2018: 29). Dlatego projekty infrastrukturalne w zakresie cyfryzacji, a w szczególności z dziedziny cyberbezpieczeństwa, realizowane w ramach IT, cieszą się zainteresowaniem Bukaresztu, a świadomość wyzwań w tej dziedzinie i nadzieje na wspólne stawienie im czoła w ramach Inicjatywy Trójomorza jest jednym z motywów rumuńskiej aktywności w tym formacie współpracy (Lewandowski, 2021: 55).

² W okresie bukaresztańskiego szczytu w 2023 r. długość autostrad w Rumunii wynosiła ok. 900 km (Staicu, Gușilov, 2023, s. 55). Rok 2024 był okresem gwałtownej ich rozbudowy o ok. 140 km. W efekcie w kwietniu 2025 r. całkowita długość rumuńskich autostrad osiągnęła wskazaną wielkość 1137 km, do których można dodać jeszcze 121 km dróg ekspresowych. (Lungimea căilor de transport..., s. 1). Por.: Marica, 2025. W 2025 r. rozwój sieci autostrad nadal postępował dosyć energicznie, więc ich długość jest już nieco dłuższa. Szczegółowy wykaz rumuńskich autostrad i dróg ekspresowych w użytkowaniu i w budowie patrz: Romanian Motorways and Expressways Review.

Ewolucja stanowiska Rumunii wobec Inicjatywy Trójmorza i jej przyczyny

Rumunia, tak pod względem liczby ludności, jak i terytorium, jest – jak wspomniano we wstępie – drugim co do wielkości (po Polsce) państwem IT. Choć więc nie należy do grona jej pierwotnych inicjatorów (tymi były Polska i Chorwacja) (Kowal, Orzelska-Stączek, 2019: 56–60; Ukielski, 2018: 45–47), z racji swego potencjału i położenia geograficznego odgrywała w niej bardzo istotną rolę, począwszy od chwili, gdy podjęła decyzję o aktywizacji swego zaangażowania w omawianą inicjatywę, czyli od roku 2017. Stało się tak mimo wysokiego stopnia niestabilności wewnętrznej rumuńskiej sceny politycznej (ciągłe kryzysy rządowe, powodujące, że w latach 2016–2020 Rumunia miała aż pięciu premierów) (Bajda, 2020: 26), niesprzyjającej skuteczności działań Bukaresztu na arenie międzynarodowej.

W pierwszych dwóch latach funkcjonowania Inicjatywy Trójmorza dla rumuńskiej klasy politycznej koncepcja ta była niejasnym pomysłem – dla osób o większej świadomości historycznej trudno odróżnialnym od międzywojennej koncepcji polskiej – Międzymorza, a zatem wiązana raczej z kwestiami bezpieczeństwa wojskowego, co dodatkowo wzmacniane było momentem jej narodzin przypadającym na rok po wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej. Jednoznacznie była przy tym kojarzona jako pomysł polski. Skojarzenie to ma w Rumunii wydźwięk pozytywny, a sukces rozwojowy Polski skłania do naśladownictwa przyjmowanych przez Warszawę rozwiązań. Problemem w tym kontekście pozostawały jednak dla Bukaresztu chłodne od 2015 r. relacje między Rzeczpospolitą a mocarstwami unijnego rdzenia – Niemcami i Francją. Rumunia nie traktowała IT jako forum współpracy politycznej i nie stawiała przed nią politycznych celów, uznając ją za regionalną płaszczyznę współpracy gospodarczej i infrastrukturalnej. Wyzwaniem dla Bukaresztu w budowaniu rumuńskiej polityki trójmorskiej była przy tym słaba znajomość zarówno 12 państw partnerskich tej inicjatywy, jak i dynamiki regionów Morza Bałtyckiego i Adriatyku (Milewski, 2017: 61–62, 67). Na dodatek ów brak dostatecznego rozeznania własnego w znacznym stopniu wypełniany jest w Rumunii (zresztą podobnie jak w większości pozostałych państw Trójmorza – może z wyjątkiem Polski, Austrii i Grecji) aktywnością fundacji niemieckich, których ekspertyzy wpływają na ogląd rzeczywistości przez rumuńskie środowiska akademickie i polityczne. Dowodem tego właśnie braku orientacji i wpływu rzeczonych fundacji jest między innymi fakt uznawania przez Rumunię Niemiec za państwo zainteresowane rozwojem infrastruktury transportowo-komunikacyjnej w rejonie Trójmorza na osi północ-południe³

³ Przekonanie takie – bez względu na to, czy jest wynikiem braku orientacji w realiach, czy też skutkiem poprawności politycznej patrz: Brie, 2023 s. 52. Jest ono także wyrażone we wstępie do całości nr 46 „Working Papers” EIR pióra jej dyrektor Oany-Mihaeli Mocanu: Mocanu, 2023,

z wyraźną nieświadomością, a może jedynie obawą przed otwartym przyznaniem, że taki właśnie rozwój szlaków transportowych stwarzałby konkurencję dla portów niemieckich, przekierowując znaczną część ruchu towarowego do portów państw Trójmorza. W tym ogólnym niedostatku ekspertyzy rumuńskiej co do sytuacji w regionie pewien wyjątek stanowiło rozpoznanie sytuacji u bezpośrednich sąsiadów, ale i w tym zakresie izolacja z czasów komunistycznych, a potem fascynacja środowisk ekspertów – badaczy bogatym Zachodem, atrakcyjniejszym – także badawczo – od biednych z reguły państw ościennych, znana wszak także i z doświadczeń polskich, odcisnęła swe negatywne piętno na rumuńskim rozpoznaniu realiów regionu.

Na pierwszym szczycie Trójmorza w Dubrowniku Rumunia nie była szczególnie aktywna, a ówczesnie relatywnie niski stopień jej zaangażowania w IT dobrze ilustruje fakt, że nie była tam reprezentowana na szczeblu prezydenckim, ale jedynie przez ministra transportu Petru Sorin Bușe'a (Kowal, Orzelska-Stączek, 2019: 64, Orzelska-Stączek, Ukielski, 2020: 53). Sytuacja ta nigdy się już nie powtórzyła. Od chwili zaangażowania się w poparcie Inicjatywy Trójmorza Stanów Zjednoczonych w 2017 r. prezydent Rumunii Klaus Iohannis uczestniczył już we wszystkich kolejnych szczytach IT do 2024 r. Pierwszym z nich był szczyt warszawski (6–7.07.2017) (szerzej patrz: Ukielski, 2019: 47–48; Kowal, Orzelska-Stączek, 2019: 60–67), którego gościem był prezydent USA Donald Trump demonstrujący swe zaangażowanie w ową formułę współpracy państw wschodniej flanki NATO i UE. Fakt obecności Klausa Iohannisa na wszystkich następnych szczytach Inicjatywy Trójmorza jest tym bardziej istotny, iż w Rumunii obowiązuje system semi-prezydencki i uprawnienia głowy państwa w zakresie polityki zagranicznej są więcej niż tylko symboliczne (Sebe, 2024: 165)⁴. Teza, że stanowisko Rumunii wobec IT zdeterminowane zostało postawą Waszyngtonu ma więc silne podstawy faktograficzne. Rok 2017 zarówno w wymiarze historii rozwoju całej koncepcji Trójmorza, jak i w wymiarze udziału Rumunii w jego budowie można zatem uznać za przełomowy. Poparcie ze strony USA miało bowiem rozstrzygający wpływ na stanowisko tych państw IT, w których istnieje silne poczucie zagrożenia rosyjskiego, skutkujące z kolei stabilną orientacją na Stany Zjednoczone jako na główne mocarstwo, zdolne do skutecznego odstraszenia agresji rosyjskiej. (Tak było przynajmniej do lutego 2025 r., kiedy to kolejna próba „resetu”

s. 7, co jest zresztą powtórzeniem tez zawartych w opracowaniu wydanym przez Friedrich Neumann Stiftung: Kornis, 2022.

⁴ Szerzej o konstytucyjnych uprawnieniach prezydenta w rumuńskim systemie politycznym patrz: Burakowski, 2014, s. 178–179. Pozycja ustrojowa i prerogatywy prezydenta określone zostały w Tytule III, Rozdziale II – artykuły 80–101 Konstytucji Rumunii, w tym prerogatywy w zakresie polityki zagranicznej szczegółowo opisane są w art. 91 tejże konstytucji: Constituția României, Parlamentul României...

amerykańsko-rosyjskiego⁵ silnie, choć krótkotrwale, uderzająca w ukraińskie zdolności do obrony przed agresją Moskwy, zdynamizowała sytuację, otwierając, także i w zakresie relacji USA z państwami wschodniej flanki NATO – bez wyjątku współpracującymi w ramach IT, rozmaite – nieznane jeszcze scenariusze). Rumunia należała do tej grupy państw określanej mianem „atlantystów” i można bez ryzyka błędu postawić tezę, że to wyraziste poparcie Inicjatywy Trójmorza przez Stany Zjednoczone legło u podstaw aktywizacji Bukaresztu w ramach tego formatu współpracy. Taka właśnie reakcja Rumunów na wsparcie udzielone przez Waszyngton Inicjatywie Trójmorza dobrze odzwierciedla naturę kultury politycznej Rumunii ukształtowanej od czasów jej zjednoczenia i rozwijanej już w drugiej połowie XIX w. Kultura ta zawiera tradycję dołączania się Rumunii do wielkich mocarstw: Francji, Niemiec, ZSRS (przymusowo), a obecnie USA. W naturze rumuńskiej polityki zagranicznej przywiązywanie szczególnej wagi do stosunków z partnerem strategicznym jest silnie ugruntowane. Trójmorze do 2017 r. nie zawierało elementu angażującego rzeczonygo partnera strategicznego Bukaresztu (Milewski, 2017: 58). Rumunia, uznając UE, USA, Wielką Brytanię, Francję i Niemcy za „partnerów starszych rang”, dostosowuje się do silniejszych i jest jak najdalej od wchodzenia w jakiegokolwiek kombinacje, które mogłyby jej zdaniem powiększyć lukę między starymi i nowymi państwami wspólnoty euroatlantyckiej – między jej centrum a peryferiami (Popescu, 2017: 42–43). Poparcie Trójmorza przez Waszyngton i w efekcie osłabienie jego krytyki ze strony Berlina, a formalne zaangażowanie się w jego prace tak Niemiec, jak i Komisji Europejskiej, zapewniło decydentom rumuńskim niezbędny komfort psychologiczny do podjęcia decyzji o intensyfikacji własnego zaangażowania w IT. Było to dla Rumunii niezwykle ważne, gdyż jak po VIII szczycie Trójmorza (drugim organizowanym w Bukareszcie) zauważył jeden z rumuńskich badaczy problematyki IT „krajom regionu brakuje doświadczenia we współpracy regionalnej poza siedzeniem tam, gdzie zewnętrzne wielkie mocarstwa zapewniają przywództwo, tak jak USA czyni to w NATO, Niemcy w UE, a Związek Sowiecki w Układzie Warszawskim” (Jora, Georgescu, 2023). Gdy decyzja Trumpa o poparciu IT element ten włączyła do całej koncepcji i usunęła obawy o wejście w spór z możliwymi tego świata, Rumunia zaktywizowała swą politykę w ramach owej platformy współpracy i w kolejnych latach wspięła się na pozycję drugiego (obok Polski) filaru całej koncepcji. Jednocześnie wewnętrznie ujednolicił charakter Inicjatywy Trójmorza, niemającej w ramach UE mocarstwowego patrona, a obarczonej łatwą do sprostowania niechęcią Niemiec, hamował śmiałość poczynań Rumunów. W ramach UE Rumunia zawsze starała się orientować na Francję, a w czasach prezydentury Klausa Iohannisa także na Niemcy (Milewski, 2017: 60). Wspomniana cecha

⁵ Sformułowania tego po raz pierwszy publicznie użył 6 marca 2025 r. gen. Keith Kellogg, specjalny wysłannik prezydenta USA ds. Rosji i Ukrainy, w swym wystąpieniu w Council of Foreign Relations: Keith Kellogg, US special envoy for Russia and Ukraine, 2025, min. 16:25 i 17:26.

charakterystyczna rumuńskiej kultury strategicznej (przywiązanie do mocarstwowego patrona), która po 2017 r. pchnęła Bukareszt do większej aktywności, przed uzyskaniem przez IT wsparcia amerykańskiego, a w obliczu postawy Berlina skutkowała więc ostrożnością Rumunii w jej zaangażowaniu się w tę platformę współpracy. Z drugiej strony Rumunia obawiała się dominacji Polski postrzeganej przez nią jako państwo zdolne do przeforsowywania we (jak sądzono wciąż możliwej) współpracy z Niemcami i państwami bałtyckimi, priorytetowych dla Warszawy programów, dotyczących mórz północnych. Rumunia w południowym wymiarze Trójmorza czuła się zaś osamotniona, nie mając w tym regionie bliskich sojuszników o priorytecie czarnomorskim. Relacje z Bułgarią, z uwagi na wysoki w tym kraju poziom wpływów rosyjskich, były trudne dla zdecydowanie nieufnego wobec Moskwy Bukaresztu. Stawka na potężną, ale nienależącą do UE Turcję, groziła z kolei dominacją Ankary. Południowa flanką UE – Grecja, Włochy i Hiszpania borykały się z innego rodzaju wyzwaniami niż Rumunia, były w innej sytuacji geopolitycznej i także nie nadawały się na bliskich sojuszników. Po dokładnej analizie własnego położenia pod kątem przynależności politycznej do jakiegoś regionu okazywało się, że „Rumunia nie jest południowoeuropejska, nie jest środkowoeuropejska i nie jest także wschodnioeuropejska”. Wschodnioeuropejska zaś nawet być nie chce, gdyż to naznaczałoby ją piętnem peryferyjności i czyniłoby w oczach innych częścią postsowieckiej strefy niestabilności (Popescu, 2017: 40–41). W ujęciu tradycji kulturowych i historii Rumunia leży na styku kulturowym łacińskiego Zachodu, prawosławnego Wschodu i obszaru post-osmańskiego (Lewandowski, 2021: 46), do żadnego z nich nie należąc w pełni i wyłącznie. Przypomina w tym nieco Rzeczpospolitą Obojga Narodów, tyle że bez jej relatywnego potencjału. Jak niekiedy z pewnym uproszczeniem podkreślają Rumuni – prawosławna Rumunia jest w łacińskim świecie romańskim tym, czym katolicka Polska w zasadniczo prawosławnej słowiańszczyźnie – wyjątkiem od reguły i pomostem łączącym oba światy. Inicjatywa Trójmorza, geograficznie rozległa i obejmująca państwa bardzo zróżnicowane – łącząc północ z południem, po jej poparciu przez USA zyskała więc dla Rumunii – także z uwagi na ową heterogeniczność „geokulturowej”⁶ pozycji owego kraju, atrakcyjność jako format niewymagający od niej dostosowywania się do cudzych priorytetów.

⁶ Pojęcie *geokultura* do nauki polskiej wprowadził prof. Tomasz Grzegorz Grosse. Szerzej o samym terminie i o znaczeniu geokultury w stosunkach międzynarodowych patrz: Grosse, 2023.

Restart Rumunii – III Szczyt Inicjatywy Trójmorza – Bukareszt 17–18.09.2018 r.

Przyznanie Bukaresztowi roli gospodarza kolejnego – trzeciego już szczytu IT zbiegło się w czasie z aktywizacją Rumunii jako drugiego obok Polski motoru napędowego tego formatu współpracy. Niewątpliwy sukces wizerunkowy warszawskiego szczytu IT w kontekście decyzji, że następny ma odbyć się w Bukareszcie, dodatkowo postawił Rumunię przed wyzwaniem takiego jego zorganizowania, aby spotkanie w jej stolicy także nabrało charakteru ważnego wydarzenia międzynarodowego – kolejnego kroku milowego na drodze trójmorskiej współpracy, nieprzycmiewanego w sposób trwały szczytem warszawskim. Rumunia wyciągnęła wnioski z polskich sukcesów integracji regionalnej i uznała, że „aby wpływać na przebieg gry, trzeba w niej uczestniczyć”, co w wymiarze polityki regionalnej zaniedbała, koncentrując się w poprzednich latach na przystąpieniu do UE i do NATO, a następnie na poszukiwaniu w nich jak najlepszej pozycji własnej. Zmieniło się to dopiero po warszawskim szczycie IT (Popescu, 2017: 40). Małe prawdopodobieństwo powtórzenia udziału prezydenta amerykańskiego supermocarstwa w kolejnym spotkaniu tego formatu, którego gospodarzem miał być Bukareszt, stawiało rumuńską klasę polityczną przed tym trudniejszym wyzwaniem, jeśli nie chciała stworzyć wrażenia „obniżenia lotów” po swych polskich poprzednikach. Opiniotwórcze kręgi elit rumuńskich, parające się analizą sytuacji międzynarodowej, zapewne miały tego pełną świadomość, gdyż pytanie o to, „co zdoła osiągnąć Rumunia na kolejnym szczycie”, było powszechnie zadawane po doświadczeniu szczytu warszawskiego (Milewski, 2017: 55). Szczyt bukaresztański Inicjatywy Trójmorza miał dla Rumunii także istotny wymiar polityczno-moralny. Ponieważ organizowany był w roku 2018, przypadał w stulecie zwycięskiego dla Rumunii zakończenia I wojny światowej i zjednoczenia ziem rumuńskich⁷. Wpisywał się więc w ciąg obchodów tego historycznego wydarzenia, uświatniając je i podkreślając pozycję Rumunii na arenie międzynarodowej osiągniętą wiek od owego wielkiego sukcesu (Milewski, 2017: 62–63, 65). Triumf wojenny jednych jest jednak zwykle klęską drugich i z tego powodu historyczno-rocznicowy wymiar szczytu bukaresztańskiego z 2018 r. nie ułatwiał współpracy trójmorskiej z Węgrami i Bułgarią, dla których rok 1918 ma konotacje jak najbardziej ponure.

Wraz ze zmianą na stanowisku prezydenta Chorwacji, na którym Kolindę Grabar Kitarović (współinicjatorkę wraz z prezydentem RP Andrzejem Dudą Inicjatywy Trójmorza) w 2015 r. zastąpił 18 lutego 2020 r. niechętnie do tego formatu współpracy nastawiony Zoran Milanović (Andrijanić, 2020), Bukareszt w miejsce Zagrzebia stanął u boku Warszawy w roli współlidera Inicjatywy Trójmorza.

⁷ O zwycięskim dla Rumunii zakończeniu I wojny światowej i powstaniu Wielkiej Rumunii (România Mare) szerzej patrz: Willaume, 2004, s. 69–100.

Zorganizowany w 2018 r. kolejny – III szczyt IT (17–18.09.2018) (szerzej patrz: Wiśniewski, 2018; Kowal, Orzelska-Stączek, 2019: 67–74, Zbińkowski, 2019: 15–16) nie przez przypadek odbył się właśnie w stolicy Rumunii. Przyniósł on pięć nowych istotnych decyzji:

- podpisano list intencyjny dotyczący powołania do życia Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójomorza (FIIT) jako wspólnego instrumentu budżetowego IT;
- w ramach obrad Forum Biznesu IT ogłoszono zamiar utworzenia sieci Izb Handlowych Inicjatywy Trójomorza;
- przyjęto listę priorytetowych projektów IT (aktualizowaną odtąd co roku po kolejnych szczytach IT);
- po raz pierwszy w szczycie IT wzięli udział przedstawiciele Komisji Europejskiej (jej przewodniczący – Jean-Claude Juncker i – co naturalne rumuńska komisarz Corina Crețu, dzierżąca w Komisji Junckera tekę komisarza do spraw polityki regionalnej). Tym samym Komisja Europejska, przynajmniej oficjalnie, porzuciła swój sceptyczny stosunek do tego formatu współpracy i uznała go za część procesu integracji europejskiej;
- w szczycie IT po raz pierwszy wziął udział minister spraw zagranicznych RFN (był nim wówczas Heiko Mass), a Niemcom, na prośbę Berlina, nadano status stałego obserwatora przy owych szczytach (Sebe, 2022: 145).

Pierwsza, druga i trzecia z owych decyzji zmieniły charakter Inicjatywy Trójomorza. Dotąd funkcjonowała ona jako forum debaty politycznej i koncepcyjnej na najwyższym (prezydenckim) szczeblu, od szczytu bukaresztańskiego w 2018 r. stała się zaś przedsięwzięciem międzyrządowym, angażującym budżety państw członkowskich i skutkującym realizacją konkretnych projektów infrastrukturalnych. Decyzje czwarta i piąta były natomiast przejawem politycznego okrzepnięcia projektu poprzez uznanie go przez Komisję Europejską i przez Niemcy za dostatecznie poważny, by sformalizowały one swe nim zainteresowanie. Nadanie RFN statusu stałego obserwatora i udział Komisji Europejskiej w szczycie bukaresztańskim IT odebrało też wiarygodność atakom przeciwników Trójomorza opartym na tezie o rzekomym antyeuropejskim i konkurencyjnym wobec UE charakterze tej inicjatywy. Choć zmiana stanowiska Komisji Europejskiej i Niemiec wobec IT nie była wynikiem szczególnych zabiegów dyplomacji rumuńskiej – a zatem i nie była jej zasługą, to jednak dokonanie, a raczej zademonstrowanie owego zwrotu w polityce Brukseli i Berlina właśnie przy okazji szczytu w Bukareszcie miało dla Rumunii pewne znaczenie prestiżowe i psychologiczne. Odnotowano więc je skrupulatnie w deklaracji końcowej szczytu (Joint Declaration of the Third Summit of the Three Seas Initiative, 2018). Szczególnie istotny był zwrot (choćby tylko formalny) w polityce Niemiec, które dotąd samą ideę Trójomorza traktowały z niechęcią jako inspirowaną przez Waszyngton i napędzaną „megalomanią Polski” i jej „gegenmachtpolitik” – polityką przeciwną wpływom niemieckim w Europie Środkowej. Szef niemieckiego Auswärtiges Amt Heiko

Mass przed przyjazdem do stolicy Rumunii ogłosił zainicjowanie nowej niemieckiej Ostpolitik, przypisując RFN rolę pomostu między Wschodem a Zachodem, zdefiniował Niemcy jako państwo środkowoeuropejskie i zadeklarował wolę Berlina przystąpienia do IT (Orzelska-Stączek, Ukielski, 2020: 55). Intencją Rumunii było szersze otwarcie Inicjatywy Trójmorza na Niemcy i Francję, co wynikało z uświadamiania sobie realiów finansowych wskazujących, że bez uwzględnienia potrzeb inwestycyjnych Trójmorza w budżecie UE, kształtowanym pod przemożnym wpływem obu tych mocarstw, szanse na realizację celów inwestycyjno-infrastrukturalnych IT znacznie malały (Milewski, 2017: 62, 65–66). Pod wpływem oporu Polski wobec koncepcji otwarcia IT na pełne członkostwo Niemiec uczestnicy szczytu odrzucili jednak prośbę Berlina w tym zakresie i ostatecznie nadali Niemcom status państwa partnerskiego, czyli taki, jaki nadano też Stanom Zjednoczonym i instytucjom partnerskim: Komisji Europejskiej, Europejskiemu Bankowi Inwestycyjnemu, Europejskiemu Bankowi Odbudowy i Rozwoju oraz Grupie Banku Światowego. Bukaresztański szczyt IT był zatem świadkiem narodzin zasadniczych zrębów obecnej struktury funkcjonowania Inicjatywy Trójmorza. To w wyniku jego obrad bowiem wykształciły się dwie kategorie udziału w tej formule współpracy: dwunastu pełnoprawnych uczestników (od VIII szczytu IT – także w Bukareszcie w 2023 r. – trzynastu) i partnerzy (państwowi oraz instytucjonalni) jako grupa otwarta (Bajda, 2020: 9). Zarysowała się przy tym istotna różnica w podejściu Polski i Rumunii do miejsca partnerów zewnętrznych w całej konstrukcji. O ile Polska zdecydowanie stawiała na prymat zaangażowania Stanów Zjednoczonych w projekt Trójmorza, o tyle Rumunia, jak najbardziej życząc sobie silnej obecności USA w tej konstrukcji (obecność amerykańskiego sekretarza ds. energii Rick Perry’ego na szczycie w Bukareszcie powitano z radością (Sebe, 2022: 145–146)), co najmniej równie głęboko pragnęła włączenia doń Niemiec, czemu Polska, jak wyżej wspomniano, była przeciwna, obawiając się w razie przyjęcia RFN do tej grupy „wrogiego przejęcia” całej inicjatywy przez Berlin i jej stopniowego wygaszania. Polska stawka na Amerykanów była przy okazji III szczytu IT w Bukareszcie zademonstrowana bardzo wyraziście. Reprezentujący tam Rzeczpospolitą prezydent Andrzej Duda obecny był tylko pierwszego dnia szczytu, by drugiego – zostać zastąpionym przez premiera Mateusza Morawieckiego i udać się do Waszyngtonu w charakterze „emisariusza” Inicjatywy Trójmorza (Lewandowski, 2021: 40). Mimo tej różnicy Rumunia w 2018 r. objawiła się jako jeden z trzech, obok Polski i Chorwacji (do 2020), liderów Inicjatywy Trójmorza, co zostało w Polsce dostrzeżone i docenione (Ukielski, 2018: 48).

Aktywizacja Rumunii jako nowej siły napędowej Trójmorza najpełniej objawiła się w następnym roku po pierwszym szczycie w Bukareszcie w postaci polsko-rumuńskiej decyzji powołania do życia finansowego instrumentu wspierającego inwestycje infrastrukturalne w obszarze IT. Jej skutkiem było podpisanie 27 maja 2019 r. w Luksemburgu przez polski Bank Gospodarstwa Krajowego i rumuński EximBank aktu założycielskiego Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy

Trójmorza (FIIT) (Rudke, 2020). Fundusz ten służy finansowaniu na zasadzie komercyjnej projektów tworzących infrastrukturę energetyczną, transportową i cyfrową w regionie Trójmorza. Oba wyżej wymienione banki zobowiązały się wówczas do wpłat w łącznej kwocie przekraczającej €500 mln. Powołana w konsekwencji tej decyzji Rada Nadzorcza FITT składa się obecnie z przedstawicieli banków rozwoju z Polski, Rumunii, Węgier, Bułgarii, Chorwacji i Słowenii (Fund Structure, Three Seas Initiative Investment Fund), a sam Fundusz jest otwarty dla innych państw Trójmorza, które mogą do niego dołączyć po uzyskaniu stosownych zezwoleń. Jak dotąd uczyniły to już także Litwa, Łotwa i Estonia. Celem wówczas zadeklarowanym było zgromadzenie od €3 mld do €5 mld, co umożliwić miało wsparcie projektów o wartości €10 mld–€15 mld. Do funduszu mogli i nadal mogą przystąpić także prywatni inwestorzy ze wszystkich państw świata od Japonii po USA. Nie rozwiązuje on problemu finansowania potrzeb regionu Trójmorza, które szacuje się na ok. €600 mld. Fundusz ma jednak aktywizować także inne źródła finansowania (środki poszczególnych krajów regionu i fundusze UE) (Fundusz Trójmorza. Pierwsze projekty są już analizowane, 2020).

Na IV szczycie IT w Lublanie (4–6.06.2019) (*Szczyt inicjatywy Trójmorza w Lublanie*, MSZ, Serwis RP, 2019; Bajda, 2020: 11) i na towarzyszącym mu Forum Biznesu IT, priorytetowym infrastrukturalnym projektem rumuńskim, forsowanym w ramach współpracy trójmorskiej, była budowa systemu interkonektorów gazowych Bułgaria–Rumunia–Węgry–Austria (BRUA) (szczegóły patrz: *BRUA*, Three Seas, Projects). W następnych latach na czoło priorytetów rumuńskich wysunęły się zaś dwa projekty flagowe IT – Rail-2-Sea – łącząca rumuński port w Konstancy z Gdańskiem (szczegóły patrz: Rail-2-Sea, Modernization and development of railway line Gdansk (PL) – Constanța (RO), Three Seas Projects) i Via Carpatia (szczegóły patrz: *Via Carpatia*, Three Seas, Projects). Były one zresztą już od III szczytu IT w Bukareszcie wytrwale wskazywane przez Rumunię jako jej priorytety infrastrukturalne, a prezydent Klaus Iohannis wymieniał je w swych wystąpieniach także na szczytach Trójmorza w Tallinie w 2020 r. i w Sofii w 2021 r. Na tym ostatnim spotkaniu obie te inwestycje były także przedmiotem rozmów delegacji rumuńskiej z przybyłą do Sofii delegacją Kongresu USA. Amerykańskie zainteresowanie owymi projektami rodziło nadzieje na poważne inwestycje w nie z owego kierunku i uważane było przez Rumunię za kluczowe (Sebe, 2022: 147). W niektórych wypadkach, choć w wymiarze energetycznym, a nie transportowo-komunikacyjnym Trójmorza, starania Bukaresztu uwieńczone zostały sukcesem, czego przykładem jest podpisanie rumuńsko-amerykańskiej umowy o budowie dwóch nowych reaktorów jądrowych w elektrowni Cernavodă (Jakóbiak, 2020).

Rumunia prezentuje zbieżny z polskim stosunek do Rosji. Rumuńska Konstanca jest też jednym z trzech (obok Gazoportu w Świnoujściu i chorwackiego terminala LNG na wyspie Krk na Adriatyku) wierzchołków trójkąta systemu sieci tranzytu surowców energetycznych w ramach Trójmorza, zmierzającego

do uwolnienia regionu od zależności od surowców rosyjskich. Cel ten jest zaś sprzeczny z niemiecko-rosyjskimi projektami obliczonymi na nasycenie Europy Środkowej gazem rosyjskim dystrybuowanym przez Niemcy. Zależności te spowodowały, że mimo silnych tendencji Bukaresztu do współpracy z Berlinem, Rumunia, obok Polski, państw bałtyckich i Czech stała się w 2021 r. jednym z promotorów sankcji UE przeciw Nord Stream 2 (Jakóbik, 2021). Między szczytem bukaresztańskim Trójmorza z 2018 r. a dramatycznym zwrotem w dziedzinie bezpieczeństwa europejskiego, który nastąpił w 2022 r., kontekst rosyjskiego zagrożenia narastał, a Rumunia mocno zakotwiczyła swą politykę regionalną w formacie Trójmorza i wyrosła na jednego z jego liderów.

Kolejnym punktem zwrotnym w polityce zagranicznej Rumunii w ogóle, a w tym wobec Trójmorza, była rosyjska wielkoskalowa agresja na Ukrainę z 24 lutego 2022 r. Wzmogła ona istniejące i tak na podwyższonym poziomie poczucie zagrożenia rosyjskiego, ale przede wszystkim przełamała dotychczasowy chłód w relacjach rumuńsko-ukraińskich. W publikacjach wiodącego pod względem badań nad rumuńskim sposobem postrzegania Trójmorza European Institute of Romania, przygotowywanych przed zbliżającym się VIII szczytem IT w Bukareszcie w 2023 r., wyraźnie pobrzmiewało postrzeganie Rumunii jako pomostu infrastrukturalnego między resztą Trójmorza a Mołdawią, Ukrainą i sąsiadującą przez Morze Czarne Gruzją (Brie, 2023: 52).

Na pierwszy po zmasowanej agresji Rosji na Ukrainę szczyt IT, zorganizowany w Rydze, Rumunia przygotowała własny program polityczny, uwzględniający tę nową sytuację i zmierzający do wykorzystania forum trójmorskiego do radzenia sobie z nią. Administracja prezydenta Klausa Iohannisa ogłosiła publicznie priorytety Rumunii na nadchodzące spotkanie. Obejmowały one:

- wsparcie dla Ukrainy – tak w wymiarze dwustronnym (rumuńsko-ukraińskim), jak i wielostronnym, z deklaracją, że Rumunia poprze wszelkie inicjatywy zgłoszone w ramach Trójmorza, a mające na celu udzielenie pomocy Ukrainie, w tym „w szczególności poprzez projekty włączające Ukrainę jako partnera” IT;
- podkreślenie wagi udzielenia w ramach IT podobnego wsparcia Mołdawii i Gruzji, „jako państwom, które podobnie jak Ukraina mają potencjał, by stać się państwami członkowskimi Unii Europejskiej”;
- kontynuację wsparcia ze strony Rumunii dla dalszej konsolidacji IT i instrumentów do jej dyspozycji takich jak Forum Biznesu IT i Fundusz Inwestycyjny IT;
- wspieranie rozwoju działań w ramach IT „w pełnej synergii z agendą strategiczną Unii Europejskiej, jak też w kierunku wzmocnienia partnerstwa transatlantyckiego”;
- podkreślenie wagi, jaką Rumunia przywiązuje do projektów Rail-2-Sea i Via Carpatia, ze wskazaniem na ich znaczenie dla mobilności wojskowej i odporności w dziedzinie infrastruktury w regionie (Sebe, 2024: 165).

Do roku 2022 – tzn. do VII szczytu IT w Rydze (20–21.06.2022) (szerzej patrz: Dudzińska, 2022; Gołębiowska, Lewkowicz, 2022), po którym stało się jasne, że następny znów odbędzie się w Bukareszcie, kwestia udziału i aktywności Rumunii w Inicjatywie Trójmorza zakotwiczyła się w łonie rumuńskiej klasy politycznej i funkcjonowała w niej jako temat niekontrowersyjny – nie stała się osią podziałów i sporów międzypartyjnych ani przedmiotem kontrowersji w sporach między ośrodkiem rządowym i prezydenckim (Sebe, 2024: 161). Sytuacja ta umacniana była faktem, że w kolejnych latach po III szczycie IT Rumunia cieszyła się jednym z najwyższych wskaźników wzrostu gospodarczego w UE (ok. 4,7%). Mając nadal niskie koszty zatrudnienia i duże zasoby siły roboczej, szczególnie w obliczu pandemii COVID, liczyła, że da jej to przewagi konkurencyjne, umożliwiając przyciągnięcie zainteresowania firm europejskich, dotąd przenoszących produkcję do Chin, a w sytuacji restrykcji covidowych stojących w obliczu rwania się łańcuchów dostaw z Dalekiego Wschodu (Lewandowski, 2021: 50). Rozwój infrastruktury transportowo-komunikacyjnej – do czego miało służyć Trójmorze – stawał się w tych warunkach zadaniem szczególnie pilnym.

Zagadnienie współpracy trójmorskiej było wspominane w oficjalnych programach rządu rumuńskiego w latach 2021–2024 (Program de Guvernare, 2021–2024: 24, 60, 143, 150–151), 2023–2024 (Program de Guvernare, 2023–2024: 56, 133, 142, 144–145, 149) i na lata 2024–2028 (Program de Guvernare PSD-PNL-UD-MR-Grupul..., 2024–2028: 41), warto jednak zauważyć, że w tym pierwszym Trójmorze wymienione jest aż w sześciu miejscach, podobnie w drugim, zaś w tym trzecim zaledwie raz. Być może zmiana rządu w Polsce i utrata przez Warszawę zainteresowania projektem IT, zgodnie z wyżej wskazanym poczuciem Bukaresztu, że jest to koncepcja polska, skutkuje obniżeniem wagi problematyki Trójmorza jako takiej w hierarchii celów polityki zagranicznej Rumunii. Nie możemy jednak także wykluczyć, że jest to skutek relatywnie wysokiej koncentracji uwagi kierowników rumuńskiej nawy państwowej na kwestiach trójmorskich w okresie poprzedzającym VIII szczyt IT w Bukareszcie, za którego organizację i przebieg Rumunia była odpowiedzialna wizerunkowo i zainteresowana jego sukcesem oraz swoistej „demobilizacji” na tym kierunku po szczycie. Kombinacja obu tych czynników oddziałujących na politykę Rumunii w kolejnych miesiącach także jest wysoce prawdopodobna.

Obok oficjalnie przyjętych, wyżej wspomnianych wymiarów współpracy trójmorskiej (energetycznego, transportowo-komunikacyjnego i cyfrowego), Rumunia dużą wagę przywiązuje także do potencjału współpracy, jaki istnieje w ramach IT w dziedzinie obronności, rozumiejąc jednak pod tym terminem nie współdziałanie armii, ale zwiększanie mobilności wojskowej poprzez rozbudowę służącej jej infrastruktury transportowo-komunikacyjnej (Sebe, 2024: 161).

Przygotowania do VIII szczytu Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie – czerwiec 2022 r.–wrzesień 2023 r.

Zważywszy na wyżej wymienione priorytety Rumunii, rezultat szczytu IT w Rydze satysfakcjonował Bukareszt. Najważniejszym jednak jej osiągnięciem było powierzenie jej i to po raz drugi organizacji kolejnego – VIII szczytu Trójmorza i towarzyszącego mu V Forum Biznesowego IT w następnym roku – 2023. Rumuńskie dążenie do ponownego zwrócenia uwagi państw-uczestników IT ku basenowi Morza Czarnego, będącego z oczywistych względów obszarem priorytetowym dla Bukaresztu, zyskiwało nowe – pożądane narzędzie. Skutkowało to znaczącym ożywieniem aktywności Rumunii na kierunku Inicjatywy Trójmorza. Jego objawem było określenie przez prezydenta Iohannisa – niemal natychmiast po szczycie IT w Rydze – celów, które Rumunia powinna zrealizować w okresie od czerwca 2022 r. do września 2023 r. w ramach przygotowań do planowanego następnego szczytu IT w Bukareszcie. W zakresie wsparcia dla Ukrainy, Mołdawii i Gruzji, promocji projektów Rail-2-Sea i Via Carpatia, rozwijania instrumentów finansowania projektów trójmorskich oraz zgodności działań z agendą UE i „partnerstwem transatlantyckim” były one niemal dosłownym powtórzeniem wyżej opisanych założeń polityki rumuńskiej, przyjętych przed szczytem ryskim. Deklarację w podobnym duchu złożył 13 lutego 2023 r. w Izbie Deputowanych także minister spraw zagranicznych Rumunii Bogdan Aurescu, podtrzymując przy tym wolę zaproszenia Niemiec do przyłączenia się do Trójmorza i obiecując rozważyć podobne intencje Grecji i Macedonii Północnej (Sebe, 2023: 59). Osiągnięciem polityki rumuńskiej było podpisanie na Forum Ekonomicznym w Davos porozumienia między rumuńską firmą Transgaz a FIIT, dotyczącego rozwoju infrastruktury przesyłu gazu naturalnego oraz wodoru z Rumunii o łącznej wartości projektu wynoszącej €626 mln (Three Seas Initiative Investment Fund signs agreement..., 2022). Za kluczowe uznano także zdobycie poparcia partnerów strategicznych IT – Stanów Zjednoczonych, Niemiec i Komisji Europejskiej oraz przyciągnięcie zainteresowania międzynarodowych organizacji finansowych i inwestorów prywatnych. Rumunia zadeklarowała również intencję „rozpoczęcia dialogu” z Wielką Brytanią i Japonią „dla zidentyfikowania konkretnych możliwości współpracy”. Ostatnim ze wskazanych celów było zredukowanie przepaści w poziomie rozwoju i wzmocnienie odporności (*resilience*) w regionie Trójmorza (Sebe, 2024: 166–168).

Realizując wyżej opisane założenia polityki trójmorskiej Rumunii, prezydent Iohannis udał się do Japonii i spotkał się 7 marca 2023 r. z premierem tego kraju Fumio Kishidą, a w wydanej z okazji tego spotkania wspólnej deklaracji obaj przywódcy wyrazili wolę współpracy także w ramach partnerstwa Japonii z Trójmorzem. Przy okazji owej wizyty prezydent Rumunii zaprosił premiera Kishidę, sprawującego wówczas również funkcję przewodniczącego G7, do udziału

w szczycie Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie jako jego gościa specjalnego. Dodajmy przy tym, że jak wskazał prezydent Iohannis, Japonia jest największym azjatyckim inwestorem w Rumunii, a w interesującym nas ze względu na charakter Trójmorza wymiarze inwestycji infrastrukturalnych, sztandarowym projektem, realizowanym z jej udziałem jest most wiszący na Dunaju w Brăili (*Declarații-le de presă comune...*, 2023). Zauważmy, że podkreślenie w wystąpieniu prezydenta Iohannisa prymatu Japonii wśród azjatyckich inwestorów w Rumunii było zręcznym potwierdzeniem tezy, zawartej w uchwale Izby Reprezentantów USA z 18 listopada 2020 r., a wyrażającej poparcie dla IT, że inicjatywa ta ma charakter konkurencyjny wobec inicjatyw chińskich w regionie (H.Res.672) niewątpliwie nie mogło umknąć uwagi gospodarzy. Nie wiemy, czy był to zabieg zamierzony i świadomy, ale w pełni wpisywał się w charakter rumuńskiej polityki zagranicznej, wiążącej Bukareszt z linią polityczną mocarstwa uznawanego za sojusznika strategicznego Rumunii – w tym wypadku USA.

Dalekowschodnia podróż Klausa Iohannisa obok wizyty w Tokio obejmowała także drugą – w Singapurze, złożoną 10 marca 2023 r., gdzie prezydent Rumunii spotkał się z prezydentem owego państwa Halimahem Yacobem. Klaus Iohannis przedstawił gospodarzom cele Inicjatywy Trójmorza w zakresie wzajemnych połączeń infrastrukturalnych i cyfryzacyjnych i zapraszał singapurskie środowiska biznesowe do udziału w nadchodzącym szczycie IT i w Forum Biznesowym w Bukareszcie oraz do włączenia się do priorytetowych projektów infrastrukturalnych w ramach Trójmorza. Fakt, że Rumunia jest trzecim co do wielkości w Unii Europejskiej dostawcą usług informatycznych dla Singapuru oraz, co podkreślał w trakcie rozmów Iohannis – to właśnie Bukareszt jest siedzibą Europejskiego Centrum Kompetencji w dziedzinie Cyberbezpieczeństwa⁸ powodowały, że wymiar cyfryzacyjny Inicjatywy Trójmorza dominował przynajmniej w oficjalnych komunikatach z tej wizyty, oczywiście w tym zakresie, w jakim traktowały one o IT, która naturalnie nie była jedynym tematem spotkania w Singapurze (*Întrevederea Președintelui României*, 2023). Prezydent Klaus Iohannis nie omieszczał jednak także wskazać na możliwości inwestowania biznesu singapurskiego w infrastrukturę portową i rzeczną oraz korzystania z połączeń i infrastruktury transportowej oferowanych przez port w Konstancy i Dunaj (*State Visit to Singapore*).

Trzecią z serii wizyt zagranicznych, odbywanych nie wyłącznie, ale także w celu przyciągnięcia zewnętrznych inwestorów do regionu Trójmorza, a przynajmniej w nadziei pokazania ich obecności biznesowej na szczycie w Bukareszcie, był wyjazd prezydenta Klausa Iohannisa do Zjednoczonych Emiratów Arabskich (18–21.03.2023), gdzie spotkał się ze swym odpowiednikiem szejkiem

⁸ Umiejscowienie tej instytucji w Bukareszcie było stosunkowo świeżym wówczas sukcesem Rumunii (odnośna decyzja zapadła 9 grudnia 2020 r.) i prezydent Klaus Iohannis ewidentnie chciał go zdyskontować. Szerzej patrz: Wybór siedziby Europejskiego Centrum Kompetencji...

Mohamedem bin Zayed al Nahyanem w towarzystwie m.in. ministrów energetyki i infrastruktury. Celem wizyty, podobnie jak w poprzednim wypadku, było przyciągnięcie zewnętrznych inwestorów do programów infrastrukturalnych w Rumunii i szerzej w obszarze Trójmorza (UAE President and Romanian President discuss bilateral relations, 2023 <https://www.mofa.gov.ae/en/missions/bucharest/media-hub/image-gallery/uae-president-and-romanian-president-discuss-bilateral-relations>. Por.: Vizita oficială a Președintelui României, 2023).

Iohannis w trakcie wszystkich wyżej wymienionych wizyt zabiegał także o poparcie dla Ukrainy i Mołdawii, co współgrało z jednym z wyżej wskazanych deklarowanych celów Rumunii do zrealizowania na nadchodzącym wówczas szczycie IT w Bukareszcie.

W przeddzień VIII szczytu Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie – 6 września 2023 r. rząd rumuński ogłosił swe priorytety na owo spotkanie. Obejmowały one:

1. Określenie relacji z sąsiedztwem, przekształconym geopolitycznie pod wpływem wojny, będącej skutkiem agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie, w którym to kontekście „głównym celem Inicjatywy pozostaje nie tylko promowanie rozwoju gospodarczego regionu poprzez zwiększenie połączeń, ale także spójności Unii Europejskiej i wzmocnienie więzi transatlantyckiej”.
2. Przyspieszenie procesu rozszerzenia IT na kraje, które wyraziły zainteresowanie działaniami w ramach Trójmorza i spełniają kryteria przystąpienia doń. Zapis ten dotyczył Grecji, której planowane przyjęcie do IT w omawianym drugim punkcie priorytetów rumuńskich właśnie ogłoszono i co na szczycie rzeczywiście nastąpiło oraz nadania Ukrainie i Mołdawii nowego statusu „stowarzyszonych państw uczestniczących” w Inicjatywie Trójmorza, co także ogłoszono i na szczycie uskutecznilo. W tym punkcie priorytetów Rumunia publicznie ogłosiła też zamiar uzyskania uznania przez państwa IT potencjału Trójmorza w zakresie uzupełniania polityk UE w zbliżaniu Bałkanów Zachodnich, Ukrainy, Mołdawii i Gruzji do Unii Europejskiej, w tym poprzez zaangażowanie tych państw we wdrażanie regionalnych projektów infrastrukturalnych w ramach IT.
3. Włączenie do współpracy w ramach IT partnerów zewnętrznych: Japonii, Wielkiej Brytanii, Francji oraz organizacji międzynarodowych, takich jak MFW, EBOR, EBI, OECD w nadziei wniesienia przez nich konkretnych wkładów do projektów realizowanych w Trójmorzu.
4. Kontynuowanie rozwoju krytycznych projektów infrastrukturalnych w Europie Środkowo-Wschodniej na osi północ-południe w zakresie transportu, energii i sieci cyfrowych.
5. Badanie możliwości opracowania nowych instrumentów Inicjatywy, takich jak Fundusz Innowacji IT uzupełniający już istniejące instrumenty – Forum Biznesu, Fundusz Inwestycyjny IT i listę projektów priorytetowych. Fundusz Innowacji pomyślany był jako „elastyczne narzędzie uzupełniające Fundusz Inwestycyjny, skupiające się na nowych zaawansowanych

technologiach (innowacja ukierunkowana na cel)”. Zamiarem towarzyszącym jego powołaniu było „zniwelowanie luki rozwojowej między Europą Wschodnią a Zachodnią, zwiększenie spójności UE i skonsolidowanie partnerstwa transatlantyckiego”.

6. Przyciąganie prywatnych inwestycji i rozwijanie partnerstw publiczno-prywatnych oraz pozyskanie wsparcia ze strony międzynarodowych instytucji finansowych na odpowiednią skalę, wymaganą przez dysproporcje w rozwoju infrastruktury między krajami regionu Trójmorza a resztą kontynentu. W tym celu, po dyskusjach liderów w pierwszym dniu Szczytu, zapowiadano zorganizowanie jeszcze tego samego dnia – 7 września nowej edycji V Forum Biznesowego Inicjatywy Trójmorza, „z silną obecnością potencjalnych uczestników z międzynarodowych instytucji rozwoju i finansowych (...) instytucji prywatnych i publicznych”.
7. „Wzmocnienie cyberodporności i cyberbezpieczeństwa regionu poprzez wsparcie rozwoju strategicznych połączeń infrastrukturalnych oraz sieci i usług cyfrowych między państwami uczestniczącymi w 3SI” (Objectives of the Three Seas Initiative, 2023).

Ożywieniu aktywności aparatu państwowego Rumunii, związanemu z organizacją szczytu IT w 2023 r., towarzyszyło także uaktywnienie się środowisk badawczych. W kwietniu 2023 r. opublikowany został raport European Institute of Romania na temat Trójmorza – jak dotąd jedyne tak całościowe opracowanie owej tematyki w rumuńskim świecie akademickim. W raporcie powtórzono zasadnicze tezy, wynikające ze stanowiska Rumunii jako państwa, i opisano rumuńską aktywność w omawianej dziedzinie (Anticipating the 2023..., 2023).

VIII szczyt Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie – 7–8 września 2023 r.

Hasłem VIII szczytu Inicjatywy Trójmorza było: „Razem jesteśmy silniejsi”. Wyrażało ono wolę Rumunów podkreślenia wagi problematyki bezpieczeństwa we współpracy regionalnej, co w warunkach rosyjskiej wielkoskalowej wojny na Ukrainie i żywo angażującej Bukareszt kwestii bezpieczeństwa szlaków morskich na Morzu Czarnym – w tym tych wiodących u wybrzeży Rumunii, a mających kluczowe znaczenie dla utrzymania korytarzy transportowych ważnych dla eksportu ukraińskich produktów rolnych, było jednym z istotnych problemów w omawianym okresie⁹. Nowy wymiar – wymiar bezpieczeństwa – dotąd jedynie podtekstowo obecny w debatach prowadzonych w ramach Inicjatywy Trójmorza,

⁹ Szerzej o problematyce udrożnienia blokowanych przez Rosję korytarzy transportowych przez Morze Czarne, koniecznych dla eksportu ukraińskich produktów rolnych patrz: Żurawski vel Grajewski, 2024, s. 16–17.

w drugim roku największej od 1945 r. wojny w Europie silnie oddziaływał na obrady VIII szczytu IT w Bukareszcie. Dodatkowo wzmacniało tę tendencję przystąpienie Grecji do Trójmorza. Wprawdzie poszerzenie IT o Helladę było z rumuńskiego punktu widzenia przede wszystkim próbą zaangażowania Aten w intensyfikację rozbudowy infrastruktury transportowej w obszarze IT w kierunku południowym – ku wybrzeżom Morza Egejskiego i znajdującym się tam portom greckim (co było też – oczywiście – jednym z priorytetów dla Greków), to jednak Grecja bardzo wyraziście akcentowała swoje zainteresowanie wymiarem bezpieczeństwa, którego włączenie do współpracy trójmorskiej uznaje ona za bardzo istotne¹⁰.

Promowane podczas szczytu priorytety infrastrukturalne Rumunii pozostawały od lat niezmiennie. Podkreślał je w swym wystąpieniu w trakcie jego obrad prezydent Klaus Iohannis, szczególną wagę przywiązując do dwóch wcześniej wspomnianych projektów: biegnącego z Gdańska do Konstancy kolejowego połączenia Rail-2-Sea oraz drogowego Via Carpatia (National Statement by the President of Romania, 2023; Ogrodnik, 2023: 1).

Rumunia w trakcie bukaresztańskiego szczytu IT zrealizowała zasadniczą część swych wyżej wskazanych priorytetów. Jak wspomniano – przyjęto do IT Grecję. Ukraina, która po zmasowanej inwazji rosyjskiej otrzymała na szczycie w Rydze status partnera uczestniczącego IT, co było gestem solidarności i uznaniem możliwości włączenia jej w infrastrukturalne projekty Trójmorza, w Bukareszcie została wraz z Mołdawią „awansowana” do statusu państwa stowarzyszonego, co teoretycznie umożliwiło jej szerszy udział we współpracy trójmorskiej, w tym w realizowanych w jej ramach projektach. Był to jednak w istocie awans przede wszystkim prestiżowy. Zaznaczmy bowiem, że Ukraina uczestniczyła już wcześniej w projektach IT¹¹, w tym w sztandarowym projekcie Trójmorza – Via Carpatia, którego równoprawnym udziałowcem stała się już w roku 2016¹². Wypromowanie Mołdawii na partnera stowarzyszonego IT było niewątpliwie znaczącym sukcesem Rumunii (Sebe, 2024: 173), wzmacniającym tak związki obu państw rumuńskojęzycznych, jak i podnoszącym prestiż władz rumuńskich w oczach własnego społeczeństwa. Rumunia na kierunku mołdawskim nie ograniczała się zresztą do sukcesu wizerunkowego, ale natychmiast pochwyciła okazję do popchnięcia do przodu infrastrukturalnej integracji ze swym sąsiadem

¹⁰ Szerzej o stosunku Grecji do Inicjatywy Trójmorza patrz oddany do druku i oczekiwany w końcu roku 2025 artykuł: Żurawski vel Grajewski, 2025.

¹¹ Szerzej o udziale Ukrainy we współpracy w ramach Trójmorza patrz: Żurawski vel Grajewski, 2021, s. 49–83.

¹² Ukraina stała się pełnoprawnym uczestnikiem projektu Via Carpatia na mocy Deklaracji łańcuckiej II z 3 marca 2016 r. *Łańcut Declaration II of the Ministers of Transport...*, potwierdzonej w deklaracji łańcuckiej III z 17 kwietnia 2019 r.: Wspólnym głosem w Łańcucie o trasie Via Carpatia.

przez Prut i w kontekście szczytu bukaresztańskiego zarejestrowała w 2023 r. wspólny projekt rumuńsko-mołdawski z dziedziny cyfryzacji o nazwie *Chmura dla przetwarzania sztucznej inteligencji – Chmura AI* (Cloud for artificial Intelligence Processing – AI Cloud) (Sebe, 2024: 174. Szczegóły patrz: Development of a Cloud for Artificial Intelligence processing – AI CLOUD). Z kolei rumuński minister transportu i infrastruktury Sorin Mihaia Grindeanu w drugim dniu szczytu – 7 września – spotkał się z mołdawskim ministrem infrastruktury i rozwoju regionalnego – Andreiem Spînu i podpisał dwa międzyresortowe protokoły ustaleń: Porozumienie o współpracy w dziedzinie transportu i infrastruktury transportowej oraz Porozumienie o współpracy w dziedzinie cyfryzacji transportu drogowego towarów. Uzgodniono również formaty współpracy, takie jak: wzajemne wizyty, wymiana doświadczeń, wsparcie i pomoc ze strony rumuńskich ekspertów w procesie opracowywania projektów krajowych aktów normatywnych Republiki Mołdawii, mających na celu transpozycję dyrektyw Unii Europejskiej w dziedzinie transportu i infrastruktury transportowej (Sorin Grindeanu..., 2023).

Rumunia wykorzystała także przyjazd licznych delegacji zagranicznych rozmaitych środowisk politycznych i biznesowych do serii spotkań dwustronnych organizowanych na kanwie szczytu, a skutkujących podpisaniem szczegółowych porozumień przede wszystkim w dziedzinie rozwoju infrastruktury energetycznej. Dobrym przykładem jest tu spotkanie z 6 września 2023 r. premiera Marcela Ciolacu z delegacją NuScale Power (wiodącej amerykańskiej firmy, specjalizującej się w budowie małych reaktorów jądrowych) (szerzej patrz: *NuScale*, 2013. Oficjalna strona firmy patrz: *The Ideal Energy Solution for AI*) pod przewodnictwem Johna Hopkina (Prime Minister Marcel Ciolacu met with John Hopkins, 2023). Rząd Rumunii wiązał wielkie nadzieje z rozwojem małej energetyki jądrowej i format trójmorski, mający w tym zakresie wyżej wzmiankowane wsparcie administracji federalnej USA, uznawał za doskonałą płaszczyznę przyciągania inwestorów niezbędnych do realizacji tego zadania (Sebe, 2024: 174–175).

Premier Ciolacu tego samego dnia (6 IX) spotkał się także z Johnem Kerryem, przekonując go do wagi priorytetowych dla Rumunii trójmorskich projektów infrastrukturalnych w dziedzinie komunikacji i transportu – wspomnianych *Via Carpatia* i *Rail-2-Seas*. Zgodnie z funkcją Kerry'ego rozmowa dotyczyła także promocji w ramach Trójmorza niskoemisyjnych źródeł energii, energii odnawialnej, nuklearnej i opartej na wodorze (Prime Minister Marcel Ciolacu met with the U.S. Special Presidential Envoy..., 2023).

Minister spraw zagranicznych Rumunii Ludminița Odobescu 7 września wzięła udział w spotkaniu Forum Biznesu Trójmorza (Participation of Minister of Foreign Affairs Luminița Odobescu at the Three Seas Initiative Business Forum, 2023), co nie miało już tak konkretnego charakteru, ale podkreślało wagę, którą rząd rumuński przywiązuje do ściągnięcia do regionów inwestorów ze środowiska przedsiębiorców.

Na marginesie szczytu w Bukareszcie rozmowy dwustronne przeprowadził także prezydent Rumunii Klaus Iohannis, który spotkał się ze swoim austriackim odpowiednikiem – Alexandrem van der Bellen, poruszając z nim kwestię lobbingu na rzecz przyjęcia Rumunii do strefy Schengen. Rząd Austrii – choć nie jej prezydent – blokował jednak wówczas ten proces. W efekcie Rumunia dołączyła do Strefy Schengen dopiero 1 stycznia 2025 r. (szerzej patrz: Pieńkowski, Szymańska, 2025: 1–2).

We wspólnej deklaracji, przyjętej na szczycie w Bukareszcie, członkowie Inicjatywy potwierdzili dotychczasowe cele IT oraz znaczenie zaangażowania Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w Trójmorzu, ponownie potępił agresję Rosji na Ukrainę, wezwali do wycofania wojsk rosyjskich z jej terytorium i zadeklarowali gotowość udziału swych państw w odbudowie zniszczonego przez wojnę kraju oraz wspieranie tego celu na forum unijnym i międzynarodowym. Zwrócili także uwagę na presję, pod którą w wyniku rosyjskiej napaści na Ukrainę znalazła się również Mołdawia (Joint Declaration of the Eighth Summit of the Three Seas Initiative..., 2025) będąca ze względów narodowych, historycznych i geostrategicznych obiektem żywego zainteresowania Bukaresztu. Treść deklaracji w pełni odpowiadała celom polityki rumuńskiej określonym w trakcie przygotowań do szczytu. Można więc ją uznać za sukces Rumunii. Podobnie fakt, iż to właśnie na tym szczycie doszło do pierwszego w historii IT rozszerzenia tego forum i to o państwo będące częścią „starego Zachodu” – Grecję – z jej relatywnie dużym potencjałem i strategicznym położeniem, domykającym konstrukcję Trójmorza od południa, z ważnym już we wcześniej przyjętych flagowych jego projektach (Via Carpatia) portem w Tessalonikach, także wzmacniało prestiż Rumunii, dla której kierunek południowy całej konstrukcji zawsze był priorytetowy. Jednocześnie domknięcie konstrukcji na południu w sposób oczywisty nasuwało pytanie o to, czy nie można by powtórzyć tego sukcesu na północy poprzez włączenie do Trójmorza należących do UE państw skandynawskich – Finlandii i Szwecji. Myśl taka zaczęła w każdym razie krążyć także w rumuńskich kręgach eksperckich, związanych badawczo z tematyką Trójmorza (jako przykład patrz: Sebe, 2024: 173).

Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski łączył się online z uczestnikami szczytu, prezentując sytuację swego kraju i apelując o wsparcie. Do wojny na Ukrainie nawiązał także w swym wystąpieniu otwierającym obrady szczytu prezydent Iohannis, określając poprzedzający to spotkanie incydent z odnalezieniem na terytorium swojego kraju szczątków rosyjskiego dronu (Rosyjski dron znaleziony przy granicy rumuńsko-ukraińskiej?, 2023) mianem „naruszenia integralności terytorialnej Rumunii” (Speech by the President of Romania..., 2023; por. Ogrodnik, 2023: 2).

Amerykańskie zaangażowanie w Inicjatywę Trójmorza – tak kluczowe dla rumuńskiej oceny wartości całej tej platformy współpracy, potwierdził w swym wystąpieniu na szczycie w Bukareszcie specjalny wysłannik prezydenta USA

ds. klimatu John Kerry, zapowiadając wsparcie Stanów Zjednoczonych dla budowy małych reaktorów jądrowych w Polsce, Czechach i na Słowacji (Special Presidential Envoy for Climate John Kerry..., 2023).

Treść wystąpień pozostałych czołowych polityków państw Inicjatywy Trójmorza, ogłoszonych publicznie na VIII szczycie IT, jest powszechnie dostępna, stąd nie jest przedmiotem niniejszych rozważań. W interesującym nas wątku rumuńskim warto jednak odnotować podkreślenie przez rumuńskiego ministra transportu i infrastruktury Sorina Mihaia Grindeanu, że Rumunia ma już w 100 procentach zgromadzone środki finansowe na pokrycie kosztów budowy rumuńskiego odcinka Via Carpatia, a sama autostrada wybudowana już została w 30 procentach¹³.

Niewątpliwym sukcesem wizerunkowym Bukaresztu był liczny udział w szczycie partnerów Inicjatywy Trójmorza – ważnych instytucji finansowych: Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego, jak i – tradycyjnie już od 2018 r. – Komisji Europejskiej. Po raz pierwszy w obradach tego forum uczestniczyły w charakterze partnerów IT Japonia, Francja, Wielka Brytania i Turcja, co przynajmniej w wypadku tej pierwszej mogło być choćby w części przypisane aktywnym zabiegom dyplomacji rumuńskiej z prezydentem Klausem Iohannisem na czele. W swym przemówieniu głównym w pierwszym dniu obrad szczytu prezydent Rumunii podkreślił zresztą kluczowe znaczenie najważniejszych jego zdaniem partnerów Trójmorza: Stanów Zjednoczonych, Komisji Europejskiej i Niemiec (National Statement by the President of Romania... 2023). Forum Biznesu Inicjatywy Trójmorza, zorganizowane na kanwie szczytu, było z kolei już piątym spotkaniem w tym formacie. Na wniosek Polski, Bułgarii, Litwy i Rumunii na szczycie ogłoszono także powołanie stowarzyszenia przedsiębiorców i pracodawców IT, którego zadaniem miało być reprezentowanie interesów tych środowisk w instytucjach Unii Europejskiej. Zapowiedziano również powstanie Funduszu Innowacji IT – wyżej wspomnianego w rumuńskich planach i przygotowaniach do szczytu.

W okresie obrad VIII szczytu IT w Bukareszcie Rumunia, a także Bułgaria nie należały jeszcze do Schengen, co odbierały jako znaczący uszczerbek nie tylko dla ich formalnego statusu jako państw członkowskich UE, ale i jako przeszkodę w swobodnym korzystaniu z wszystkich dobrodziejstw jednolitego rynku europejskiego, a zatem i w pełnym wykorzystaniu tych możliwości rozwojowych, jakie dawała im współpraca w ramach Inicjatywy Trójmorza. Sytuacji tej wówczas nie udało się Rumunii zmienić. Szczyt w Bukareszcie nie był zatem ani chwilą, ani miejscem rozwiązania tego problemu.

¹³ Notatka własna z wystąpienia Sorina Mihaia Grindeanu na Forum Biznesowym IT.

Wnioski

Głównymi motywami przystąpienia Rumunii do Trójmorza była wola przyspieszenia rozwoju infrastrukturalnego kraju, utrata nadziei na sukces regionalnych projektów czarnomorskich i chęć zrekompensowania sobie porażki prestiżowej, za którą uważano niedopuszczenie jej do członkostwa w Grupie Wyszehradzkiej. Motyw pierwszy był silnie umotywowany potrzebami kraju. Słabo rozwinięta infrastruktura transportowa Rumunii od lat pozostaje bowiem głównym dla niej wyzwaniem. Istotne jego części pozostają w stanie względnej izolacji komunikacyjnej, co wyklucza je z obszaru aktywności biznesowo-handlowej. Stan ten skutkuje bezrobociem, brakiem dostępu do opieki zdrowotnej i edukacji na właściwym poziomie, co z kolei powoduje katastrofalną dla rumuńskiej sytuacji demograficznej skalę emigracji, która już w połowie poprzedniej dekady przekroczyła 17 procent populacji kraju. Preferowane przez UE korytarze transportowe wschód-zachód, łączące z portem w Konstancy i tak lepiej od „Starego Królestwa” rozwinięty Siedmiogród, nie rozwiązują problemu wykluczenia komunikacyjnego biedniejszych prowincji. System kolejowy Rumunii jest w bardzo złym stanie (średnia prędkość przewozów kolejowych wynosi 16 km/h) podobnie jak infrastruktura transportu rzeczno-żeglarskiego na szlaku Dunaj – Morze Czarne. W efekcie grozi to narastaniem różnic w tempie rozwoju między trzema głównymi prowincjami państwa – Siedmiogrodem, Wołoszczyzną i rumuńską częścią Mołdawii. Ubóstwo rumuńskiej infrastruktury transportowo-komunikacyjnej jest więc potężną barierą hamującą wzrost gospodarczy i cywilizacyjny i jedną z przyczyn zapaści demograficznej kraju. Trójmorze jest ważnym instrumentem jej przezwyciężania (Popescu, 2017: 44). Rumuńskie projekty infrastrukturalne, zarejestrowane w ramach Trójmorza w znacznej mierze skoncentrowane są zatem na jego wymiarze transportowo-komunikacyjnym.

Wyżej wspomniana ponadpartyjna zgoda na rumuńskiej scenie politycznej co do uczestnictwa Rumunii w Inicjatywie Trójmorza i brak kontrowersji na tym tle między ośrodkiem prezydenckim i rządowym rumuńskiej polityki zagranicznej skutkują dużą stabilnością priorytetów w zakresie rumuńskich projektów infrastrukturalnych, zgłaszanych w ramach IT. Od lat na pierwszym miejscu wymieniane są Via Carpathia, Rail-2-Sea i program budowy małych reaktorów jądrowych SMRs (Sebe, 2024: 161). Oba pierwsze priorytety, od dawna się utrzymujące w planach infrastrukturalnych władz rumuńskich, zapisane są także w programie rządowym na lata 2024–2028 (Program de Guvernare PSD-PNL-UDMR2024-2028: 41).

Rumunia jest pierwszym państwem Inicjatywy Trójmorza, które po raz drugi zorganizowało jej szczyt (pierwszy raz w 2018 r.), co świadczy o jej ponadprzeciętnym zaangażowaniu w ten format współpracy. U jego podstaw leżała osobista aktywność prezydenta Klausa Iohannisa – zdecydowanego zwolennika IT, a także nadzieja

na wykorzystanie tej platformy do zacieśniania stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, Niemcami i UE oraz do rozbudowy krajowej infrastruktury energetycznej, transportowo-komunikacyjnej i cyfrowej wraz z jej regionalnymi przedłużeniami.

Punktem zwrotnym – uruchamiającym aktywność Rumunii w ramach IT – było udzielenie poparcia tej formule współpracy przez Stany Zjednoczone. Odtąd Bukareszt stał się jednym z jej motorów i walnie przyczynił się do wykształcenia czołowych instrumentów Trójomorza – przede wszystkim FIIT, aktywnie zabiegał o przyciągnięcie zewnętrznych inwestorów i partnerów strategicznych: USA, RFN, UE i Japonii oraz partnerów regionalnych: Ukrainy, Mołdawii i Gruzji.

Utrata zainteresowania Inicjatywą Trójomorza ze strony Polski po 13 grudnia 2023 r., wysoki stopień niepewności co do stanowiska Stanów Zjednoczonych wobec tej formuły współpracy w drugiej kadencji Donalda Trumpa i co do jego stabilności, kryzys polityczny w samej Rumunii towarzyszący wyborom prezydenckim w 2025 r. i jego wciąż nieznany rezultat oraz wysokie prawdopodobieństwo negatywnego dla losów Trójomorza oddziaływania Berlina, nie dają podstaw do optymizmu co do dalszych losów całej Inicjatywy i rumuńskiego weń zaangażowania, a przynajmniej stawiają nad nim wiele znaków zapytania, na które odpowiedź może dać dopiero przyszłość.

Bibliografia

Źródła

Dokumenty i materiały z oficjalnych stron internetowych instytucji państwowych, partii politycznych, organizacji i firm

BRUA, Three Seas, Projects, [https://projects.3seas.eu/projects/brua-development-on-the-territory-of-romania-of-the-national-gas-transmission-system-along-the-corridor-bulgaria-romania-hungary-austria-\(brua-phase-1-and-2\)-and-enhancement-of-the-bidirectional-gas-transmission-corridor-bulgaria-romania-hungary-austria-\(brua-phase-3\)-and-the-development-on-the-territory-of-romania-of-the-southern-gas-transmission-corridor-for-taking-over-gas-from-the-black-sea-shore-\(black-sea-podisor\)](https://projects.3seas.eu/projects/brua-development-on-the-territory-of-romania-of-the-national-gas-transmission-system-along-the-corridor-bulgaria-romania-hungary-austria-(brua-phase-1-and-2)-and-enhancement-of-the-bidirectional-gas-transmission-corridor-bulgaria-romania-hungary-austria-(brua-phase-3)-and-the-development-on-the-territory-of-romania-of-the-southern-gas-transmission-corridor-for-taking-over-gas-from-the-black-sea-shore-(black-sea-podisor)) (dostęp: 1.03.2025).

Constituția României, Parlamentul României – Constituția din 31 octombrie 2003 Constituția din 2003. Președintele României, <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/constitutia-romaniei> (dostęp: 1.03.2025).

Declarațiile de presă comune susținute de Președintele României, Klaus Iohannis, cu Prim-ministrul Japoniei, Fumio Kishida. 2023. Președintele României, 7.03., <https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/declaratiile-de-presa-comune-sustinite-de-presedintele-romaniei-klaus-iohannis-cu-prim-ministrul-japoniei-fumio-kishida> (dostęp: 1.03.2025).

- Development of a Cloud for Artificial Intelligence processing – AI CLOUD. Three Seas Projects, <https://projects.3seas.eu/projects/development-of-a-cloud-for-artificial-intelligence-processing-ai-cloud> (dostęp: 1.03.2025).
- Fund Structure. Three Seas Initiative Investment Fund, <https://3siif.eu/fund-structure> (dostęp: 1.03.2025).
- H.Res.672 – Expressing support of the Three Seas Initiative in its efforts to increase energy independence and infrastructure connectivity thereby strengthening the United States and European national security. 116th Congress (2019–2020). *Congress.gov*, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/672> (dostęp: 1.03.2025).
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 r.* 2024. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *gov.pl*, 25.04., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2024-r> (dostęp: 1.03.2025).
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2025 r.* 2025. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *gov.pl*, 23.04., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2025-r> (dostęp: 4.05.2025).
- Întrevederea Președintelui României, Klaus Iohannis, cu Președintele Republicii Singapore, Halimah Yacob. 2023. Președintele României, 10.03., <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/intrevederea-presedintelui-romaniei-klaus-iohannis-cu-presedintele-republicii-singapore-halimah-yacob> (dostęp: 1.03.2025).
- Joint Declaration of the Eighth Summit of the Three Seas Initiative, Bucharest, 6–7 September 2023, The Three Seas Summit, Warsaw, Poland 2025, <https://3seas.eu/media/joint-declaration-of-the-eighth-summit-of-the-three-seas-initiative> (dostęp: 3.06.2025).
- Joint Declaration of the Third Summit of the Three Seas Initiative, 3 Seas Initiative Summit, September 18, 2018, <http://three-seas.eu/joint-declaration-of-the-third-summit-of-the-three-seas-initiative/> (dostęp: 1.03.2025).
- Lungimea căilor de transport, la sfârșitul anului 2024.* 2025. Comunicat de Presă, Nr. 99, 24.04., România Institutul Național de Statistică.
- Łańcut Declaration II of the Ministers of Transport Hungary, the Republic of Lithuania, the Republic of Poland, Romania, the Slovak Republic, the Republic of Turkey and Ukraine, on Strengthening the Cooperation in the Area of Transport in the Carpathians and Continuation of the Via Carpatia Development.* W: *10 lat Deklaracji Łańcuckiej, czyli krótko o Via Carpatia*. Muzeum Zamek w Łańcucie, <https://www.zamek-lancut.pl/pl/Aktualnosci,357> (dostęp: 1.03.2025).
- National Statement by the President of Romania, Klaus Iohannis, during the Plenary session of the Three Seas Initiative Summit. 2023. Președintele României, 6.09., <https://www.presidency.ro/en/media/speeches/national-statement-by-the-president-of-romania-klaus-iohannis-during-the-plenary-session-of-the-three-seas-initiative-summit> (dostęp: 1.03.2025).
- Objectives of the Three Seas Initiative Bucharest Summit. 2023. 6.09., <https://3seas.eu/about/objectives> (dostęp: 3.06.2025).

- Participation of Minister of Foreign Affairs Luminița Odobescu at the Three Seas Initiative Business Forum, Press release. 2023. Guvernul României, Ministry of Foreign Affairs, 9.07., <https://www.mae.ro/en/node/62795> (dostęp: 2.03.2025).
- Prime Minister Marcel Ciolacu met with John Hopkins, CEO at NuScale Power, Prime Minister, Press release. 2023. Guvernul României, 6.09., <https://gov.ro/en/news/prime-minister-marcel-ciolacu-met-with-john-hopkins-ceo-at-nuscale-power> (dostęp: 2.03.2025).
- Prime Minister Marcel Ciolacu met with the U.S. Special Presidential Envoy for Climate, John Kerry, Prime Minister, Press release. 2023. Guvernul României, 6.09., <https://gov.ro/en/news/prime-minister-marcel-ciolacu-met-with-the-u-s-special-presidential-envoy-for-climate-john-kerry#null> (dostęp: 2.03.2025).
- Program de Guvernare 2021–2024 Coaliția pentru reziliență, dezvoltare și prosperitate, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat, Uniunea Democrată Maghiară din România, Obiectivele Programului de guvernare 2021–2024, https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2021/2021_pdf/program_de_guvernare_2021%E2%80%942024_1.pdf (dostęp: 3.03.2025)..
- Program de Guvernare 2023–2024 Viziune Pentru Națiune Partidul Social Democrat Partidul Național Liberal, https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/23-06-16-12-32-52Programul_de_Guvernare_2023-2024.pdf (dostęp: 3.03.2025).
- Program de Guvernare PSD-PNL-UDMR-Grupul Parlamentar al Minorităților Naționale din Camera Deputaților, 2024–2028, https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2021/2021_pdf/program_de_guvernare_2021%E2%80%942024_1.pdf (dostęp: 4.06.2025).
- Rail-2-Sea, Modernization and development of railway line Gdansk(PL) – Constanța (RO). Three Seas Projects, [https://projects.3seas.eu/projects/rail-2-sea-modernization-and-development-of-railway-line-gdansk\(pl\)-constant-a\(ro\)](https://projects.3seas.eu/projects/rail-2-sea-modernization-and-development-of-railway-line-gdansk(pl)-constant-a(ro)) (dostęp: 6.05.2025).
- Sorin Grindeanu: “Infrastructura de transport a unit Uniunea Europeană, iar frații noștri din Republica Moldova trebuie să fie parte a familiei noastre europene”. 2023. Ministerul Transporturilor și Infrastructurii, Guvernul României, 7.09., <https://www.mt.ro/web14/spatiul-media/comunicate-de-presa/4807-comunicat07092023> (dostęp: 4.03.2025).
- Speech by the President of Romania in the opening of the Plenary session of the Three Seas Initiative Summit. 2023. Președintele României, 6.09., <https://www.presidency.ro/en/media/speeches/speech-by-the-president-of-romania-in-the-opening-of-the-plenary-session-of-the-three-seas-initiative-summit> (dostęp: 4.03.2025).
- Special Presidential Envoy for Climate John Kerry at the 3SI Business Forum. 2023. U.S. Embassy in Romania, 7.09., <https://ro.usembassy.gov/special-presidential-envoy-for-climate-john-kerry-at-the-3si-business-forum/> (dostęp: 4.03.2025).
- State Visit to Singapore of the President of Romania, Embassy News. Embassy of Romania in the Republic of Singapore, <https://singapore.mae.ro/en/local-news/1117> (dostęp: 5.03.2025).
- Szczyt inicjatywy Trójmorza w Lublanie. 2019. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *gov.pl*, 6.06.2019, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/szczyt-inicjatywy-trojmorza-w-lublanie> (dostęp: 5.03.2025).

- Three Seas Initiative Investment Fund signs agreement to invest in greenfield gas infrastructure in Romania. 2022. Komunikaty prasowe, Biuro Prasowe BGK, 24.05., <https://media.bgk.pl/komunikat-prasowy/three-seas-initiative-investment-fund-signs-agreement-to-invest-in-greenfield-gas-infrastructure-in-romania-191290/> (dostęp: 6.06.2025).
- TRACECA History. 2024. *TRACECA*, 18.05., <https://traceca-org.org/ir/about-traceca/history-of-traceca/> (dostęp: 5.03.2025).
- UAE President and Romanian President discuss bilateral relations. 2023. United Arab Emirates, Ministry of Foreign Affairs, 19.03., <https://www.mofa.gov.ae/en/missions/bucharest/media-hub/image-gallery/uae-president-and-romanian-president-discuss-bilateral-relations> (dostęp: 5.03.2025).
- Via Carpatia, Three Seas Projects, <https://projects.3seas.eu/projects/via-carpatia-submitted-by-poland> (dostęp: 4.03.2025).
- Vizita oficială a Președintelui României, Klaus Iohannis, în Emiratele Arabe Unite. 2023. Președintele României, 17.03. <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/vizita-oficiala-a-presedintelui-romaniei-klaus-iohannis-in-emiratele-arabe-unite> (dostęp: 6.05.2025).
- Wspólnym głosem w Łąncucie o trasie Via Carpatia. 2019. Ministerstwo Infrastruktury, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *gov.pl*, 17.04., <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/wspolnym-glosem-w-lancucie-o-trasie-via-carpatia> (dostęp: 6.03.2025).
- Wybór siedziby Europejskiego Centrum Kompetencji w dziedzinie Cyberbezpieczeństwa, Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/seat-selection-cybersecurity-centre-1/> (dostęp: 5.06.2025).

Wywiady i wypowiedzi polityków i badaczy

- Keith Kellogg, US special envoy for Russia and Ukraine, speaks at a Council on Foreign Relations event in Washington D.C. 2025. *Reuters*, 6.03., https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1148608243428894 (dostęp: 5.06.2025).
- Notatka własna z wystąpienia Sorina Mihaia Grindeanu na Forum Biznesowym IT.
- Wystąpienie dr Mihaia Sebe z European Institut of Romania (EIR) *na konferencji: Conclusions from the Three Seas Initiative summit in Bucharest. The use of scientific research and academic dimension for regional cooperation*, zorganizowanej przez New Strategy Center, Romania & Three Seas Initiative Research Center i ISP PAN w Palatul Cercului Militar Național w Bukareszcie z 8 września 2023 r. https://www.youtube.com/watch?v=Gd0Cot_GY0o (dostęp: 4.03.2025).

Opracowania

Prasa i internetowe portale informacyjno-publicystyczne

- Andrijanić, G. 2020. Prezydentura Milanovicia jest złą wiadomością dla Trójmorza. Mówi o „strasznym” pomyśle, „irytującym Moskwę i Berlin”. w *Polityce*, 18.01., <https://wpolityce.pl/swiat/482831-prezydentura-milanovicia-jest-zla-wiadomoscia-dla-trojmorza> (dostęp: 7.03.2025).

- Fundusz Trójmorza. Pierwsze projekty są już analizowane. 2020. *money.pl*, 10.09., <https://www.money.pl/gospodarka/fundusz-trojmorza-pierwsze-projekty-sa-juz-analizowane-6552509779445889a.html> (dostęp: 6.03.2025).
- The Ideal Energy Solution for AI, <https://www.nuscalepower.com/> (dostęp: 3.03.2025).
- Jakóbik, W. 2020. Jakóbik: USA sfinansują atom w Rumunii. Wnioski dla Polski (ANALIZA). *Biznes Alert*, 12.10., <https://biznesalert.pl/atom-rumunia-usa-polska-ppej-energetyka-atom/> (dostęp: 4.03.2025).
- Jakóbik, W. 2021. Gazprom chce uruchomić Nord Stream 2 do końca roku, a nowe sankcje nie nadchodzą. *Biznes Alert*, 12.12., <https://biznesalert.pl/nord-stream-2-uruchomienie-koniec-2021-sankcje-usa-unia-europejska-rezolucja-pe-energetyka-gaz/> (dostęp: 7.03.2025).
- NuScale Puts Single-Minded Focus on Small Modular Reactor. 2013. *Power*, 13.10., <https://www.powermag.com/nuscale-puts-single-minded-focus-on-small-modular-reactor/?pagenum=1> (dostęp: 6.03.2025).
- Rosyjski dron znaleziony przy granicy rumuńsko-ukraińskiej? 2023. *Defence24*, 13.09., <https://defence24.pl/wiadomosci/rosyjski-dron-znaleziony-przy-granicy-rumunsko-ukraińskiej> (dostęp: 6.03.2025).
- Rudke, M. 2020. Startuje Fundusz Trójmorza. *Rzeczpospolita*, <https://www.rp.pl/Biznes/305299894-Startuje-Fundusz-Trojmorza.html> (dostęp: 7.03.2025).

Monografie i prace zbiorowe

- Albrycht, I., Siudak, R. 2018. *Europejski rynek cyberbezpieczeństwa. Potencjał regionu Trójmorza w kontekście internacjonalizacji MŚP i startupów z branży ICT*. Kraków.
- Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit. Advancing the common agenda*. 2023. European Institute of Romania “Working Paper”, Series, No. 46, Bucharest, April, <https://www.europeum.org/wp-content/uploads/wp-46-anticipating-the-2023-3si-bucharest-summit.pdf> (dostęp: 4.04.2025).
- Bajda, P. 2020. *Inicjatywa Trójmorza 2016–2020 in statu nascendi. Edycja specjalna z rozszerzonymi rekomendacjami*. Warszawa.
- Burakowski, A. 2014. *System polityczny współczesnej Rumunii*. Warszawa–Kraków.
- Grosse, T.G. 2023. *Geokultura, czyli o związkach geopolityki z kulturą*. Kraków.
- Kovacevic, A. 2007. *The Potential Contribution of Natural Gas to Sustainable Development in South Eastern Europe*, Oxford Institute for Energy Studies, NG 17, March. <https://doi.org/10.26889/9781901795608>
- Kowal, P., Orzelska-Stączek, A. 2019. *Inicjatywa Trójmorza: geneza, cele i funkcjonowanie*. Warszawa.
- Orzelska-Stączek, A. (red.). 2024. *The Three Seas Initiative. An original concept of regional cooperation in different approaches*. Warszawa.
- Orzelska-Stączek, A., Ukielski, P. 2020. *Inicjatywa Trójmorza z perspektywy jej uczestników*, East of the West. Wschód Zachodu, 5. Warszawa.
- Willaume, M. 2004. *Rumunia. Historia państw świata w XX wieku*. Warszawa.
- Żurawski vel Grajewski, P. 2016. *Polska polityka wschodnia 1989–2015. Wymiar narodowy i unijny*. Kraków.

Artykuły z czasopism naukowych, rozdziały z prac zbiorowych i stron internetowych zespołów badawczych

- Brie, M. 2023. Challenges, opportunities and expectations of enhanced cooperation within the 3SI towards the Black Sea. W: *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit. Advancing the common agenda*. European Institute of Romania “Working Paper”, Series, No. 46, Bucharest, April, s. 51–52, <https://www.europeum.org/wp-content/uploads/wp-46-anticipating-the-2023-3si-bucharest-summit.pdf> (dostęp: 3.04.2025).
- Case Study: Inland risks from the planned construction and operation of the AMBO pipeline*. 2009. CEE Bankwatch Network, January, https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2011/08/AMBO_case_study_inland_2009.pdf (dostęp: 3.04.2025).
- Dudzińska, K. 2022. Siódmy szczyt Inicjatywy Trójmorza w Rydze. *Komentarz PISM* 98, 23 czerwca, s. 1–2, <https://www.pism.pl/publikacje/siodmy-szczyt-inicjatywy-trojmorza-w-rydze> (dostęp: 4.04.2025).
- Dziuba, J. 2008. Synergia czarnomorska – regionalne fiasko UE? *Portal Spraw Zagranicznych. PSZ.pl*, 26.07., <https://psz.pl/127-unia-europejska/joanna-dziuba-synergia-czarnomorska-regionalne-fiasko-ue> (dostęp: 3.04.2025).
- Gołębiowska M., Lewkowicz Ł. 2022. Po szczycie Inicjatywy Trójmorza w Rydze: nowy status współpracy z Ukrainą i wsparcie Stanów Zjednoczonych. *Komentarze IES* 639 (151), 24.06., <https://ies.lublin.pl/komentarze/po-szczycie-inicjatywy-trojmorza-w-rydze-nowy-status-wspolpracy-z-ukraina-i-wsparcie-stanow-zjednoczonych/> (dostęp: 15.03.2025).
- Inicjatywa Trójmorza w exposé ministra Radosława Sikorskiego*. 3SI Research Center, <https://trojmorze.isppan.waw.pl/aktualnosci/inicjatywa-trojmorza-w-expose-radoslaw-sikorskiego/> (dostęp: 15.03.2025).
- Jora O.-D., Georgescu A. 2023. Azimuth, Romania Towards global relevance through regional cooperation. And a follow-up to the 2023 Three Seas Initiative summit. *The Market for Ideas* 43, September–October, <https://www.themarketforideas.com/azimuth-romania-towards-global-relevance-through-regional-cooperation-and-a-follow-up-to-the-2023-three-seas-initiative-summit-a884/> (dostęp: 14.03.2025).
- Kornis, V. 2022. Member States of the Three Seas Initiative in Comparison. Drawing a Conclusion. Friedrich Neumann Foundation, 22.12, <https://www.freiheit.org/central-europe-and-baltic-states/member-states-three-seas-initiative-comparison> (dostęp: 14.03.2025).
- Lewandowski, P. 2021. The Warsaw-Bucharest axis and Romania’s place in the Three Seas Initiative? Polish-Romanian Leadership in the Three Seas Initiative (3SI), *Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne* 7(2), s. 45–59. <https://doi.org/10.17951/we.2021.7.2.45-59>
- Marica, I. 2025. Romania’s highway network reaches over 1,100 km after 140 km expansion in 2024. *Romania Insider.com*, 24.04., <https://www.romania-insider.com/romania-highway-network-ins-april-2025> (dostęp: 13.03.2025).
- Milewski, O. 2017. Trójmorze – nowy instrument w Polskiej polityce zagranicznej. *Polski Przegląd Dyplomatyczny* 4(71), s. 55–67.

- Mocanu, O.M. 2023. *Forward. W: Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit. Advancing the common agenda*. European Institute of Romania “Working Paper”, Series, No. 46, April. Bucharest.
- Morawska, E. 2016. Próba oceny działań Unii Europejskiej skierowanych do państw Azji Centralnej w ramach Programu INOGATE. W: R. Fiedler, T. Wallas (red.), *Unia Europejska wobec Azji Centralnej: uwarunkowania regionalne i międzynarodowe*. Poznań, s. 76–91.
- Ogrodnik, Ł. 2023. Szczyt Trójmorza ponownie w Bukareszcie. *Komentarz PISM* 36, 11.09.2023, <https://www.pism.pl/publikacje/szczyt-trojmorza-ponownie-w-bukareszcie> (dostęp: 12.03.2025).
- Pawłowski, K. 2020. Bukareszteńska Dziewiątka: współpraca państw wschodniej flanki NATO. *IEŚ Policy Papers* 4.
- Pieńkowski, J., Szymańska, J. 2025. Pełne członkostwo Rumunii i Bułgarii w strefie Schengen. *Biuletyn PISM* 3(3006), 13.01., s. 1–2, <https://www.pism.pl/publikacje/pełne-członkostwo-rumunii-i-bulgarii-w-strefie-schengen> (dostęp: 14.03.2025).
- Popescu, O. 2017. Trójmorze – nowy instrument polskiej polityki zagranicznej. *Polski Przegląd Dyplomatyczny* 4(71), s. 37–47.
- Romanian Motorways and Expressways Review – Q2 2025*. (c) 130km.ro, 1.07., https://www.130km.ro/articol79_en.html (dostęp: 8.07.2025).
- Socor, V. 2007. White Stream: Additional Outlet Proposed for Caspian Gas to Europe. *Eurasia Daily Monitor* 4(189), 12.10. <https://jamestown.org/program/white-stream-additional-outlet-proposed-for-caspian-gas-to-europe/> (dostęp: 14.03.2025).
- Sebe, M. 2022. Romania: Transforming the Three Seas Initiative into a strategic opportunity. A short overview. W: A. Sprūds, M. Vargulis (red.), *Three Seas Initiative. Mapping national Perspectives*. Riga, s. 142–156.
- Sebe, M. 2023. The Three Seas Initiative – one year after the Riga Summit: full steam ahead? W: *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit. Advancing the common agenda*. European Institute of Romania “Working Paper”, Series, No. 46, April. Bucharest, s. 59–60.
- Sebe, M. 2024. The Three Seas Initiative: A Romanian Perspective. From Riga to Bucharest. W: A. Orzelska-Stączek (red.), *The Three Seas Initiative. An original concept of regional cooperation in different approaches*. Warszawa, s. 159–180.
- Sobjak, A., Zashtowt, K. 2012. Nabucco West – Perspectives and Relevance: The Reconfigured Scenario, *Policy Paper PISM* 44, November.
- Staicu, D., Gușilov, E. 2023. Bridging the East-West gap in transport inequality. W: *Anticipating the 2023 Three Seas Initiative Bucharest Summit. Advancing the common agenda*. European Institute of Romania “Working Paper”, Series, No. 46, April. Bucharest, s. 55–58.
- Tsantoulis, Y. 2009. Black Sea Synergy and Eastern Partnership: Different Centres of Gravity, Complementarity or Confusing Signals? *Policy Brief ICBSS* 12, February.
- Ukielski, P. 2018. Inicjatywa Trójmorza w polskiej polityce zagranicznej. *Studia Europejskie* 2, s. 45–58.
- Wiśniewski B., Komentarz PISM: Szczyt Inicjatywy Trójmorza w Bukareszcie – wizja nabiera kształtu, 19.09.2018, https://pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_Szczyt_Inicjatywy_Tr_jmorza_w_Bukareszcie__wizja_nabiera_ksztu_tu (dostęp: 12.03.2025).

- Żurawski vel Grajewski, P. 2013. Czy i jak Unia Europejska patrzy na Wschód? Czy i jak Unia Europejska patrzy na Wschód? Polityka Unii Europejskiej wobec obszaru postsowieckiego a interesy Polski. *Analizy Natolińskie* 6.
- Żurawski vel Grajewski, P. 2021. Twelve EU Countries on the Eastern Flank of NATO: What about Ukraine? *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 8(2), s. 49–83, <https://ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/514> (dostęp: 14.03.2025). <https://doi.org/10.21226/ewjus514>
- Żurawski vel Grajewski, P. 2024. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 2022–2024 w kontekście odporności środkowoeuropejskich członków Unii Europejskiej na wyzwanie pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. *New Direction: Brussels*, https://newdirection.online/publication/stosunki_polsko_ukraiskie_w_latach_2022_2024 (dostęp: 13.03.2025).
- Żurawski vel Grajewski, P. 2025. Grecja wobec Inicjatywy Trójmorza. *Studia Polityczne* 53(1).